

Országos pártok – Helyi önkormányzatok

Jelige: LIL 197

Tartalom

1. Bevezetés.....	4
1.1 A dolgozat határai	5
1.2 Milyen tényezők befolyásolhatják a pártok önkormányzatokban való megjelenését?	7
1.3 Módszertan	15
1.4 Hipotézisek.....	17
2. Elméleti áttekintés	19
2.1 Párt vs. civil szervezet	19
2.1.1 Mit nevezünk politikai pártnak?.....	19
2.1.2 Civil szervezetek: valóban külön szereplők?	20
2.2 Kellenek pártok az önkormányzatokba?	23
2.3 A pártok miért nem jelennek meg a kis településeken?	27
3. A gyakorlat.....	28
3.1 Önkormányzati választások 1994-2010	29
3.2 Ahogy a képviselők látják	40
4. Összefoglalás.....	44
5. Felhasznált irodalom	48
6. Melléklet.....	51
6.1 Táblázatok	51
6.2 Kérdőív	58

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az önkormányzatok jellemzői a településtípusok függvényében.....	10
2. táblázat: Önkormányzatok a lakosságszám függvényében	12
3. táblázat: Az országos politika és a helyi politika közti különbségek	26
4. táblázat: Önkormányzatok száma és aránya, melyekben legalább egy pártképviselő van, valamint az önkormányzati képviselő-testületek átlagos pártaránya	51
5. táblázat: Az önkormányzatok hány százalékában vannak jelen a pártok? - Lakosságcategóriák szerinti vizsgálat	51
6. táblázat: Bizalmi indexek és átlagos pártarány	52
7. táblázat: A 10 000 főnél kisebb településeken induló függetlenek és a pártok jelöltjeinek száma az egyes választási években, 1998-2010	53
8. táblázat: Függetlenek aránya a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken - lakosságcategóriák szerinti bontás (1994-2010).....	53
9. táblázat: Átlagos pártarány a 40 százalék feletti testületi pártaránnal rendelkező önkormányzatokban - választási rendszer és fejlettség szerinti bontás.....	54

10. táblázat: Az önkormányzatok aránya aszerint, hogy a testület kormánypárti vagy ellenzéki - választási rendszer szerinti bontás	54
11. táblázat: Koalícióban bejutott képviselők aránya az egyes években.....	54
12. táblázat: Koalíciós képviselők az egyes években - választási rendszer szerinti bontás	55
13. táblázat: A megkérdezettek véleménye arról, hogy az önkormányzati munka során számít- e, hogy az adott képviselő egy országos párt tagja? – függetlenek és párt jelöltek szerinti bontás.....	55
14. táblázat: A pártok inkább akadályozzák vagy segítik az önkormányzatok működését?....	56
15. táblázat: A megkérdezettek véleménye arról, hogy a pártok képviselői önkormányzati tevékenységük során mit tartanak leginkább szem előtt	57

1. Bevezetés

A rendszerváltás óta lezajlott hat országgyűlési választást tekintve csak három alkalommal került be a magyar parlamentbe nem pártszínekben induló, független jelölt.¹ Ezzel szemben a helyi önkormányzatok többségében a független jelöltek dominálnak és a pártok csak egy bizonyos lakosságszámot meghaladó településeken veszik át az uralmat a képviselő-testületekben. Felmerül a kérdés, hogy miért van ez így, holott ugyanazokon a településeken, ugyanazok az emberek választanak egyik esetben pártot, másik esetben inkább függetlent.² Pusztán az eltérő választási motivációkkal lehet összefüggésben, hogy helyi szinten a lakosok sokkal inkább egy olyan jelöltre adják le voksukat, aki a helyi ügyekért kíván tenni, és nincs szükségük a pártok okozta bonyodalmakra? A két eltérő politikai szint jellemzői okoznák az eltérő szavazást? Mi az oka annak, hogy a pártok egy szint alatt nem tudnak megjelenni a települési önkormányzatokban? Milyen tényezők befolyásolhatják a pártosodás mértékét: lakosságszám, település típus, választási rendszer, fejlettség? Az önkormányzati képviselők és polgármesterek választását szabályozó törvények a rendszerváltás óta különbséget tesznek a 10 000 fő alatti és feletti lakosságszámmal rendelkező települések között. Ezek értelmében 10 000 lakosig kislistás (a 2010-es törvényben már „egyéni listás” címszóval illetett), míg az ennél magasabb lélekszámú településeken vegyes választási rendszer van érvényben, ami a kompenzációs lista miatt több lehetőséget rejt a pártok számára. A vegyes rendszerben ugyanis két ágon lehet mandátumhoz jutni, egyrészt az egyéni választókerületekben, ahol a győztes mindent visz elv érvényesül, tehát a legtöbb szavazatot kapó jelölt nyeri el a képviselői helyet; másrészt listáról. A listás rendszer már önmagában is a szervezetekbe való tömörülést ösztönzi, ugyanis, a vesztes jelöltekre leadott összes szavazat alapján további mandátumokat szerezhetnek azok a csoportosulások, melyek képesek kompenzációs listát állítani. Ilyen listát pedig csak azok a szervezetek állíthatnak, melyek a település egyéni választókerületeinek legalább negyedében, 2010-ben pedig már több mint felében jelöltet tudnak indítani. Ez az ág tehát megnehezíti azt, hogy a függetlenek az egyéni választókerületi vereségüket követően vigaszágon képviselői helyhez jussanak. Érdekes viszont, hogy nem csak a listás rendszer ösztönzi a jelöltek politikai szervezetekbe való tömörülését, hanem az egyéni választókerületi rendszerben is kódolva van a blokkosodás előnyben részesítése. Tekintve, hogy a szavazás egyfordulós és „first past the post” típusú, ezért minél szélesebb koalíció kialakítására törekednek a jelöltek,

¹ 1990-ben hat fő, 1998-ban és 2010-ben egy-egy független képviselő.

² Ugyanakkor érdemes megjegyezni azt is, hogy az önkormányzati választásokon, melyeket kb. fél évvel az országgyűlési választások után tartanak, alacsonyabb a részvétel, mint az országos választásokon.

így ez a típusú metódus is ösztönzi a pártok megjelenését (Soós, évszám nélkül). A 10 000 főnél kisebb településeken viszont, ahol kislistás³, blokkszavazatra épülő rendszer van érvényben, semmi sem ösztönzi a jelölteket arra, hogy politikai szervezetekbe tömörüljenek. Itt a választók annyi szavazattal rendelkeznek, ahány mandátum van a képviselőtestületben, és a sorrendben legtöbb szavazatot kapó jelöltek kerülnek be. Így tehát a párthoz vagy más szervezethez való tartozás (kivételes esetektől eltekintve) nem jelent különösebb előnyt. A kérdés tehát a választási rendszer kapcsán, hogy a 10 000 fő mint bűvös határszám gátolná a pártok megjelenését a kisebb települések önkormányzataiban? Vagy a pártok oldaláról nézve: egyszerűen nem éri meg az alacsony lakosságszámú településeken megjelenniük, mert ott nincs mögöttük annyi szavazó; az egyes pozíciók nem adnak annyi pluszt, hogy azt később kamatoztathassák az országos választásokon; vagy túl költséges lenne minden kis településen kiépíteni és fenntartani egy helyi szervezetet?

Mindezek alapján a dolgozat fókuszában a települési önkormányzatok és az országos pártok helyi képviselői állnak. Fő kutatási kérdésem, hogy *milyen tényezők befolyásolják az önkormányzatok pártosodottságát*. A következőkben ismertetem a dolgozat korlátait, felvázolom azon tényezők egy lehetséges körét, melyek hatással lehetnek a pártok megjelenésére. Ezt követően bemutatom az alkalmazott módszertant és hipotéziseimet, majd az ehhez kapcsolódó elmélet áttekintése után ismertetem a kutatás során elért eredményeket.

1.1 A dolgozat határai

Mint minden kutatásnak, ennek is vannak határai, így ezeket már most a dolgozat elején szeretném tisztázni. A vizsgálódás tárgyát a települési önkormányzatok képezik, így sem a fővárosi, sem a megyei közgyűlések összetételével és azok jellemzőivel nem foglalkozok, mivel ezeken a szinteken „kötelezően” pártokra vagy civil szervezetekre szavaznak a választópolgárok. Tovább szűkítve a kört, a fővárosi kerületek sem szerepelnek a kutatásban, mert feltehetően a főváros országos politikához való közelsége miatt ezekben a kerületekben a pártok dominálnak és az egy-két helyen előforduló függetlenek számítanak ritkaságnak. A kutatás szempontjából a kerületek mintába való bekerülése azért tekinthető hátrányosnak, mert bár a legtöbb kerület lakosságszáma alapján a nagyvárosok táborát bővíthetné, vannak olyanok is, melyek a kisvárosokhoz állnak közel. Részen arra keresem a választ, hogy milyen lakosságszám felett beszélhetünk a pártok képviselő-testületi dominanciájáról, ezért a fővárosi kerületek torzító hatásúak lennének.

³ 2010-től Magyarországon egyéni listának nevezett.

A testületi összetételt vizsgálva a függetlenek és a pártok arányára vagyok kíváncsi, viszont ez utóbbiakat tekintve csak azokkal az országos pártokkal foglalkozok, melyek már parlamenti pártok is voltak. Ezt a korlátozást csak azért ejtem meg, mert az egyik felmerült kérdésem az volt, hogy míg az országgyűlési választások alkalmával pártokra szavaznak a lakosok, az önkormányzati voksolások alkalmával mi történik velük? Milyen településeken jelennek meg újra dominánsan?

A pártok önkormányzatokban való szereplését a választói motivációk, illetve az adott közösség jellemzői nagyban befolyásolják, viszont kutatásom során a pártok megjelenését nem a választói oldalról közelítem meg, hanem mintegy felülről tekintek a problémára. A választási eredmények elemzésén túl a kutatást gazdagítják helyi képviselőkkel és polgármesterekkel készített interjúk.

Az eddigiekből is látszik, hogy a képviselő-testületek szereplőit két csoportba sorolom: vagy függetlenek vagy párttagok. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy mi a helyzet a civil szervezetekkel, foglalkozok-e velük, melyik csoportba sorolom őket. Ezek a szerveződések ugyanis nem egy önkormányzatban megtalálhatóak, viszont a besorolásuk meglehetősen nehézkes. Abban az esetben, ha a határvonalat úgy húzzuk meg, hogy vannak független képviselők és van minden más szerveződés, tehát pártok és civil szervezetek, akkor nem tudnék az eredeti kutatási kérdésre válaszolni, mivel a dolgozat fókuszában az országos pártok helyi szintű térnyerése áll, viszont civil szervezetek nem találhatóak a magyar országgyűlésben. Lehetséges egy másik elhatárolás is, ha a pártokat emelem ki, és a pártokat ebben az esetben a civil kategória alkotja, melybe a függetlenek és a civil szervezetek egyaránt besorolhatóak. Ez a dolgozat szempontjából már egy fokkal jobb elválasztás (mivel így valóban a pártosodás mértéke rajzolódhat ki), mégis problémás. A besorolás problémáját másképpen fogalmazva: definiálnunk kell, hogy mit tekinthetünk civil szervezetnek. Ennek hiányában ugyanis nehéz a pártoktól való elhatárolása, mivel sok esetben működésük és céljaik megegyeznek a pártokéval, és csak annyi a különbség, hogy nem vallják magukat pártnak (lásd Kákai, 2012). A dolgozat egy későbbi fejezetében foglalkozom ezzel a kérdéssel, itt csak annyit jegyeznék meg, hogy kutatásom során ezzel a szerveződéssel nem foglalkozom, mivel véleményem szerint egy, a független és a párt közötti köztes kategóriát alkot: kvázi pártoknak tekinthetőek, amint politikai tevékenységet kezdenek el folytatni. Az én megközelítesemben tehát az önkormányzati képviselő-testületekben alapvetően két szereplő van, a függetlenek és a pártok, viszont párt és párt között is van különbség. Kutatásom során kizárólag az országos pártokkal foglalkozom, hogy kiderüljön a felülről érkező pártok mennyire tudták magukat beágyazni.

Végül a vizsgált időszakra vonatkozóan is megkötéssel éltem. Az önkormányzati választásokat 1994 és 2010 között tekintem át, míg az első, rendszerváltást követő választással több okból nem foglalkozok. Egyrészt abból az időszakból nagyon kevés adat áll rendelkezésre, és a nagyarányú hiány miatt értelmetlen lenne annak vizsgálata. Másrészt ekkorra a legtöbb párt szervezetei még nem alakulhattak ki, és emiatt nem tudtak az alsóbb, helyi szinteken is beágyazódni. A harmadik érvem az, hogy az 1994-es módosítások leegyszerűsítették és egységesítették a rendszert, mely az ezt követő öt választás során nem módosult. 1994-ben egyfordulósá alakították a választási eljárást, illetve mindenhol közvetlen polgármester választást vezettek be. A 2010-es módosítások, mint például a választókerületi térkép átrajzolása, a képviselő-testületek létszámának csökkentése, vagy a kislistás elnevezés felváltása az egyéni listás választási rendszerrel nem befolyásolják kutatásomat⁴, ahogy az sem, hogy a 2010. évi L. törvény nehezítette a kompenzációs lista állításának feltételét, mivel a választási eljárások ugyanazok maradtak.

1.2 Milyen tényezők befolyásolhatják a pártok önkormányzatokban való megjelenését?

A tényezők számbavétele kapcsán fontos, hogy létezik egy alapkoncepció, mely kimondott célja a helyi és az országos politika szétválasztása. Ennek eszköze a választási rendszer, mely befolyásolja, hogy a pártok mint az országos politika helyi szintű megjelenítői (amennyiben a parlamentben is helyet kaptak), hol és milyen mértékben tudnak megjelenni. Az irodalom abban egyetért, hogy a választási rendszer nagyban befolyásolja a pártok választásokon való szereplését. Itt persze nem csak az számít, hogy melyik szisztéma kedvez a kis, és melyik a nagy pártok számára, hanem az is, hogy helyi szinten milyen elv biztosít lehetőséget a politikai pártok megjelenésére. Ahogy azt már a bevezetőben is írtam Magyarországon az önkormányzati képviselők választását úgy szabályozták, hogy a 10 000 fő feletti településeken az egyéni választókerületi szavazást kiegészítve a kompenzációs listával mintegy biztosították a pártok jelenlétét. A kompenzációs lista mint vigaszág funkcionál, ugyanis azok a szavazatok is hasznosulnak, melyeket olyan jelöltekre adtak le, akik egyenes ágon, az egyéni választó kerületekben, közvetlenül nem kerültek megválasztásra. Természetesen ez csak azon jelöltek esetében igaz, akik olyan pártnak vagy szervezetnek a támogatását élvezik, melyek a választókerületek egynegyedében (2010-től több mint felében) képesek jelöltet és így kompenzációs listát állítani. Ez alapján, míg egy független számára

⁴ A választási (2010. évi L.) törvény az önkormányzati választási rendszer alapjait nem érintette, mindössze a megyei közgyűlési választások esetében eredményezett jelentősebb változásokat (lásd Dobos, 2011).

csak az egyenes ágon való bejutás a járható út, addig a pártok támogatását élvező jelöltek számára biztosítottak egy második esélyt is. Mindez arra vezethető vissza, hogy a választási törvény megalkotói úgy vélték, hogy bár az egyéni választókerületek háttérbe szoríthatják a pártpolitikai jelleget, mégis a nagyobb településeken és a nagyvárosokban a pártok versengésének nyílt teret kell engedniük. (Kákai, 2004)

A 10 000 fő alatti településeken működő kislistás rendszer jellegéből adódóan nem számol a pártok jelenlétével. Itt valójában egy „blokkszavazatra épülő személyeket választó rendszerről” van szó, ugyanis a szavazólapon feltüntetett listáról annyi jelöltet választ a szavazó, ahány szabad mandátum van az adott településen. (Török – Gallai, 2005) Tehát nem listákra szavaznak a választók, hanem egy listából választják ki a mandátumoknak megfelelő számú jelöltet, majd sorban a legtöbb szavazatot kapó személyek kerülnek be a testületbe. 2010-ben törvényben pontosították az elnevezést, így a mandátumkiosztás elve megmaradt, viszont egyéni listás rendszernek nevezték el. Ez az eljárás „a pártok szerepét mérsékli, hiszen semmilyen többletelőnyt nem jelent a párthoz tartozás” (Körösenyi – Tóth – Török, 2007), ugyanis itt a „mindenki-mindenki ellen verseng” elv érvényesül, és a választási rendszer ez esetben nem gondoskodik a pártok mandátumhoz juttatásáról. Az erős jelölő szervezeti háttér helyett, melyet a pártok és civil szervezetek nyújthatnak, fontosabbá válik az, hogy a jelölt potens személy-e (Bódi, 2009), így felértékelődnek az olyan tulajdonságok, mint a helyi ügyekért való elkötelezettség, a választókért való tenni akarás, karizma. A 10 000 főnél nagyobb lélekszámú településeken működő egyéni választókerületi ágon pártszínekben induló jelöltek persze ugyanúgy építhetnek személyes tulajdonságaikra, mivel elméletileg ez a mód igényli a választókkal való közvetlen kapcsolatot. A listás ág léte miatt viszont a pártháttér sem elhanyagolható, és sok esetben ez a meghatározó. Azt, hogy mikor kerül előtérbe a párt és mikor a személy, több okra is visszavezethető. Befolyásolhatja az országgyűlési választások közelsége, a párt aktuális támogatottsága, a közhangulat, illetve számos egyéb tényező is, melyek alapján eldöntik a pártok/jelöltek, hogy a kampány során inkább a személyre vagy inkább a jelölő szervezetre helyezik a hangsúlyt.

A lakosságszám mint befolyásoló tényező részben összefügg a választási rendszerrel, mivel ez alapján határozták meg a két alkalmazandó eljárást. Bár a választási rendszer valóban „határt szab a pártosodás kiterjedésének (...), hogy milyen mértékben szerveződnek meg a pártok a helyi politika szintjén” (Bódi, 2001), mégsem lehet azt mondani, hogy 10 000 fő alatt egyáltalán nincsenek pártok az önkormányzatokban. Korábban készültek kutatások arra vonatkozóan, hogy hol húzódhat az a lakosságszám-határ, ami felett a pártok egyre inkább dominálnak a testületekben. Horváth M. Tamás vizsgálata alapján a politika már az

1300 fő feletti településeken megjelenik. (Horváth M., 1996) Horváth Csabával végzett közös kutatásából pedig azt tudjuk meg, hogy 3000 lakosig a képviselő-testületek 80-100%-ban függetlenekből állnak, illetve az 5000 és 10 000 fő közötti településeken a megválasztott képviselőknek fele független. (Kákai idézi Horváthot, 2004) Horváth M. Tamás arra a kérdésre kereste a választ, hogy a település népességének növekedése, hogyan hat a képviselő-testületek pártosodására. Az 5000 főnél nagyobb települések képviselő-testületeinek több mint felében már a pártok domináltak. Más kutatások is azt állapították meg, hogy 3000 lakos felett általában már pártosak az önkormányzatok. (Borboly - Csité, 1999) Ezek az eredmények a rendszerváltás óta eltelt két, illetve három választás tapasztalataiból születtek, így azóta változhatott ez a határ. Bár Magyarországot az elitpártosodás jellemezte (Fricz, 1996), tehát elsősorban nem alulról szerveződő politikai szervezetekről van szó (Bóhm, 2006), fennáll annak a lehetősége, hogy a „rég” pártoknak (Fidesz, MSZP) sikerült a kisebb településeken is megvetniük a lábukat az ezredfordulót követő három választás során. Fontos tényező emellett, hogy a jelenlegi parlamentben található két új párt közül a Jobbik alulról szerveződő pártnak tekinthető. Azon túl, hogy a párt önmagát is egy alulról jövő szerveződésnek tekinti (Vona, 2010), ezt támasztja alá párttá válásának folyamata valamint későbbi szervezetépítési stratégiájának köszönhető megerősödött társadalmi beágyazottsága is. (Bíró Nagy – Dúró – Hajdú – Róna, 2011) (A Jobbik kialakulásáról és jellemzőiről bővebben: Bíró Nagy – Róna, 2011) Alapvetően egy mozgalomból kinövő vagy arra épülő politikai szerveződésről van szó, mely alapvető szervezetépítési stratégiája „az alulról nyitott szervezés” (Vona, 2010) volt. A 2010-ben szintén a parlamentbe jutott új párt, az LMP kapcsán azonban kérdéses, hogy „movement party”-nak⁵, és így alulról jövő kezdeményezésnek vagy inkább felülről szerveződő pártnak tekinthető, mivel hazánkban nem volt hagyománya a zöldpolitikának és ez a szerveződés karolta fel a témát.

Bár az alsó határ kérdéses, az nem vitatott, hogy a lakosságszám növekedésével párhuzamosan a pártok színeiben induló jelöltek száma is nő az önkormányzati képviselő-testületekben. Ennek okát Soós Gábor abban látta, hogy: „A településméret növekedésével a helyi társadalom egyre összetettebbé, sokrétűbbé válik, egyre tagoltabbak a területi, foglalkoztatási, életmódbeli érdekek és értékek. Ez a hasonló helyzetű és gondolkodású embereket szerveződésre ösztönzi. A komplex, heterogén, strukturált helyi társadalom

⁵ A „movement party” mint új típusú párt, magában hordozza a mozgalmak és a pártok jellemzőit. Nyugat-Európában alapvetően két típusát különböztetik meg, a bal libertáriánus pártokat és a poszt-indusztriális radikális jobboldali pártokat. (Gunther – Diamond, 2003)

hasonlóan komplex, többretű és strukturált politikai mezőt eredményez.” (Soós, évszám nélkül) Ezáltal „minél nagyobb egy település, a választás annál inkább politikai” (Körösenyi – Tóth – Török, 2007), ugyanis ebben az esetben már elsősorban a pártok és mellettük a civil szervezetek kínálják és biztosítják a választási alternatívákat. Valószínűleg az eltérő nagyságú közösségekre jellemző kapcsolatrendszerekkel is magyarázható az, hogy a függetlenek vagy a pártszínekben indulók számára van több lehetőség a választásokon. Míg egy kevés lakosból álló helyi társadalom esetén sokkal fontosabbak a személyes kapcsolatok, addig a lakosságszám növekedésével párhuzamosan ezek a szálak fellazulnak, egyre személytelenebbek lesznek és sokkal inkább az „egymás mellett élés” lesz a domináns és nem az „együttélés”. Ez az állapot nyújt lehetőséget a pártok számára a helyi önkormányzatokban való megjelenésre.

Vannak, akik a település mérete mellett a település típusát hozzák fel magyarázó tényezőnek. (Zsebéné Dobó, 2012) Mivel a többféle településtipológia közül csak a lakosságszám alapján való besorolást tekinthetjük relevánsnak, mert az egyéb osztályozások vagy jellegükből adódóan nem hathatnak a pártosodásra (pl. alaprajz szerinti, földrajzi fekvés), vagy összefüggésben vannak a lakosságszámmal (pl. lakóépületek száma szerinti)⁶. Emiatt a pártosodás határának megállapításakor ugyanazzal a problémával szembesülünk, mintha csak a lakosságszámot tekintenénk magyarázó változónak. A két változó természetesen korrelálna egymással, mivel az egyik következik a másikból és fordítva, ezért elég csak az egyik tényezőre fókuszálni. A következő táblázatban az egyes településtípusokhoz tartozó döntéshozatali szerveződési elv, a szint politikai súlya, valamint az alkalmazott választási rendszer található.

1. táblázat: Az önkormányzatok jellemzői a településtípusok függvényében

Földrajzi/Statisztikai kifejezés	Döntéshozatal szerveződési elve	Szint politikai súlya	Választási rendszer
Község	depolitizált	alacsony	10 000 fő alatti települési
Város	vegyes (részben depolitizált)	közepes	Mérettől függően: 10 000 fő alatti vagy 10 000 fő feletti települési
Megyei jogú város	politikai	magas	10 ezer fő feletti települési

Szerző által módosított táblázat. Forrás: Körösenyi – Tóth – Török (2007): A magyar politikai rendszer. p. 235., Osiris Kiadó Budapest

⁶ A településeket alapvetően a következő szempontok szerint osztályozhatjuk: hasznosítás módja, földrajzi fekvés, lakóépületek száma, alaprajz, településhálózatban betöltött szerep, gazdasági jelleg és népességszám. (TérPort, évszám nélkül)

Azt látjuk, hogy míg a községekben ez az elv depolitizált és a település politikai súlya alacsony, addig a városokban a szerveződési logika már csak részben depolitizált, és a politikai súly közepes (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). Ezek a megállapítások abból a szempontból megállják a helyüket, hogy a korábbiakban idézett kutatások azt mutatják, az 5000 fős lakosságszám-határig valóban nem jellemző a pártok döntő jelenléte. Az is igaz, hogy a városok már elég sokszínű képet mutatnak a pártok megjelenését illetően, de a város „fogalma” ennél rétegzettebb. E címszó alá tartoznak a kis- (5000-20 000 fő), a közepes- (20 000-100 000 fő), valamint a nagyvárosok is. Megjegyzendő, hogy a könyv szerzői a megyei jogú városokat említik harmadik kategóriaként, melyek szintén települési önkormányzattal rendelkeznek. Itt már abszolút politikai logikáról van szó, így jellemzően az 50 000 főnél nagyobb lakossággal rendelkező települések már nem egyszerűen a „város” kategóriába tartoznak, hanem különálló csoportot alkotnak. Visszatérve az alapproblémához, eléggé leegyszerűsített képet kapunk akkor, ha csak annyit mondunk, hogy az 5000 és 50 000 fő közötti településeken a klasszikus pártpolitika van, ahol jelen van, és van, ahol nincs. Ráadásul a táblázat azt sejteti, hogy mindez csupán a választási rendszerrel indokolható. Ahhoz, hogy reális képet kapjunk arról, hogy milyen típusú településeken találkozhatunk a pártok egyre fokozottabb jelenlétével, célszerű a lakosságszám alapján való meghatározást alkalmazni.

Továbbra is a lakosságszám felől megközelítve a pártosodás kérdését, megállapítható, hogy sok, kis lélekszámú település található hazánkban, azaz egy meglehetősen fragmentált településstruktúra jellemző. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy a magyar önkormányzati rendszer jellemzője, hogy az egy település – egy önkormányzat elvét követi, tehát minden település számára biztosított az önkormányzás joga. A rendszerváltást követően ez azzal a következménnyel járt, hogy „1990-ben megduplázódott a helyi döntéshozó egységek száma” (Pálné, 2008). Az önkormányzatok hirtelen meginduló szaporodásának 1994-ben azzal próbálták gátat szabni, hogy az új községalakítás feltételét 300 fős népességben határozták meg. Ez megállította a települési önkormányzatok robbanásszerű növekedését, bár továbbra is létrejöttek új, önálló települések csak kisebb ütemben. A lakosságszám mint magyarázó változó ismertetésénél már kiderült, hogy a lakosok számának csökkenése a pártok megjelenése ellen hat, így Magyarországon a fragmentáltság miatt a pártosodás jelenségével csak a városokban találkozunk. (Kákai, 2005a) Az alábbi táblázatból kiderül, hogy az önkormányzatok több mint fele 1000 főnél kisebb településen található, illetve az önkormányzatokhoz tartozó átlagos lakosságszám is alacsonynak tekinthető.

Mindezen adatok alátámasztják, hogy a magyar önkormányzati rendszer a fragmentált modellhez sorolható.⁷

2. táblázat: Önkormányzatok a lakosságszám függvényében

Összes önkormányzat*	Átlagos lakosságszám	Az önkormányzatok megoszlása az egyes lakosságszám- kategóriákban				
		1000 fő alatt	1001- 5000 fő	5001- 10000 fő	10001- 100000 fő	100000 fő felett
3153	2848 fő	56,23%	35,14%	4,09%	4,22%	0,32%

*Az önkormányzatok között nem szerepelnek a fővárosi kerületek önkormányzatai.

Szerző által készített táblázat

Az integrált/fragmentált elhatároláshoz kapcsolódva érdemes kitérni a nyugat-európai gyakorlatra. Az 1970-es években elmozdulás történt az integrált rendszer felé, így ma Európában ez a modell dominál. Az ekkor lezajlott reformok lényege az volt, hogy racionalizálják a közigazgatási egységek számát és a hozzájuk tartozó népességszámot. (Pálné, 2008) Célja volt, hogy a helyi önkormányzati rendszert alkalmassá tegye a decentralizációra, tehát az autonóm önkormányzatok irányába kívántak elmozdulni. Ennek eredményeképpen csökkentették a helyi hatóságok számát, így nőtt az egy helyi kormányzathoz tartozó népesség száma is. (Pálné, 2008) A fragmentált modell sajátjának tekinthető, hogy a települések önálló önkormányzatokkal rendelkeznek, melyek több alacsony lakosságszámú településen működnek. Ez elsősorban a latin államokat jellemezte, így például Olaszországot vagy Spanyolországot, ahol elsősorban az önkormányzatiság történeti hagyományaival magyarázható a kialakult rendszer. (Pálné, 2008) A modernizációra azonban itt is sor került, mely eszközei közé a társulások ösztönzése, az önkormányzati feladatok ésszerűbb elosztása, illetve a speciális önkormányzatok létrehozása tartozott. (Pálné, 2008) Magyarországon is voltak törekvések az önkormányzati társulások kialakítására. A baloldali kormányok különös hangsúlyt fektettek a kistérségekre, ezt a területi egységet szerették volna a szolgáltatások és az igazgatás számára is alkalmas szervezeti keretté tenni. Ennek érdekében az 1996. évi XXI. törvény a kistérségi területfejlesztési társulások létrejöttét próbálta ösztönözni, elsősorban pénzügyi eszközökkel. Ezt követően az 1997. évi CXXXI. törvény már lehetővé tette, hogy az önkormányzatok ne csak a területfejlesztés kapcsán társulhassanak, hanem más egyéb feladat- és hatásköröket is közösen láthassanak el. Ebben az

⁷ A lakosság különböző nagyságú településeken való megoszlása alapján megkülönböztethetünk integrált, illetve dezintegrált vagy más néven fragmentált modelleket. Az integrált modellben az önkormányzatok legalább felében átlagosan 10 000 fő feletti lakos van. A fragmentált modellben viszont a lakosság legalább fele átlagosan 1000 főnél kisebb lélekszámú településen él, illetve az önkormányzatok átlagos lakosságszáma 1000 és 5000 lakos közötti. (Kákai, 2004)

esetben is a több pénzügyi forráshoz való jutás motiválta az egyes önkormányzatokat a társulásra. (Pálné, 2008) 2004-től bevezették a többcélú kistérségi társulást, annak érdekében, hogy az önkormányzati közszolgáltatások színvonalát emeljék és egyben a helyi önkormányzati szint elaprózódottságának problémájára megoldást találjanak. (2004. évi CVII. törvény) E társulás keretében a társult önkormányzatok több feladatot is közösen végezhetnek, illetve ösztönző támogatást biztosítottak számukra, ha közösen látták el az oktatás és nevelés, a szociális ellátás, az egészségügyi, valamint a területfejlesztési feladat- és hatásköröket. Bár az eredeti kormányzati szándék a kötelező társulások bevezetése volt (A Magyar Köztársaság Kormányának Programja 2006-2010), az önkormányzatok közös feladatellátása továbbra is csak egy lehetőség maradt. 2002 után, a baloldali kormányok idején csak egy kvázi-kötelező társulási rendszer alakult ki, mely a finanszírozási rendszer átalakításának köszönhető. A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény már egy lépéssel közelebb vitt a kötelező társuláshoz, mivel lehetővé teszi, hogy törvény rendelkezzen arról, hogy valamely kötelező feladatot az önkormányzatok társulásban lássanak el. (Zongor, 2011)

Visszatérve a pártosodás kérdéséhez, a települések jellemzőit tekintve további fontos karakterisztika lehet a társadalmi-gazdasági fejlettség. Soós Gábor ennek alátámasztására két fő érvet is hoz, melyek a modernizációs elméletből vezethetők le, ami kapcsolatot feltételez a települések társadalmi-gazdasági fejlettsége és a politika fejlettsége között, még hozzá egyenesen arányos kapcsolatot. Az egyik feltételezés szerint a „gazdasági-társadalmi fejlettség heterogénabb és komplexebb társadalmat jelent, amelyben többfajta érdek van jelen. Ezek a különbségek ösztönzik az azonos élethelyzeteket képviselő közéleti szereplők összefogását és többé-kevésbé jól elkülöníthető, versengő szavazótáborokat kínál a politikai erők számára.” (Soós, évszám nélkül) A másik megközelítés pedig azt mondja, hogy „a nagyobb jólétben élő polgárok és gazdasági-társadalmi szervezetek több anyagi forrással rendelkeznek és így jobban képesek eltartani a politikai szervezeteket.” (Soós, évszám nélkül) Ha viszont a pártok oldaláról közelítjük meg a kérdést, akkor logikus lehet az a felvetés, hogy számukra azokon a településeken éri meg helyi szinten (is) megjelenni, melyek stratégiai szempontból fontosak. Valószínűleg egy mind gazdasági, mind társadalmi szempontból fejlett településen értékesebbnek számít a polgármesteri és a képviselői pozíciói is, egy elmaradottabb településhez képest. Tehát egyrészt a helyi társadalom fejlettsége, szervezettsége indokolja a pártok megjelenését, másrészt ezen politikai szervezetek érdeke is, hogy megjelenjenek ezeken a településeken az ottani mandátumok súlya miatt.

Ennek fényében a következő befolyásoló tényező a pártok elképzelése, területi koncepciója. Az önkormányzati választások esetében jellemzően azon mandátumok megszerzése számít, melyek az országos politikában való szereplést erősítik. Ezek a pozíciók elsősorban a nagyvárosok önkormányzataiban találhatók. Mivel hazánkban az országgyűlési választásokat körülbelül fél évvel követik az önkormányzati választások, ezért sokan másodlagosnak tekintik. De mi is a tétje a helyi választásoknak? Elméletileg az, hogy a választópolgárok szavazatukkal eldöntsék, kikre bízzák a helyi közügyek intézését és a város igazgatását. A gyakorlatban azonban az önkormányzatok szolgálhatnak az ellenzék számára védőhálóként, az országos politikából kiesettek számára jelenthetnek alternatív karrierlehetőséget (Várnagy, 2008) vagy tovább erősíthetik a kormányon lévő pártokat. Amennyiben a kormányra került párt vagy koalíció nem vét hibát és továbbra is nagy a támogatottsága, az önkormányzatokban is jelentős többséghez juthat, ez tekinthető a politikai mézeshetek effektusnak. Ha azonban olyan politikát kezd gyakorolni a ciklus elején, mely a választók felháborodását, ellenkezését váltja ki, vagy bármi olyat tesz a kormányon lévő hatalom, mely nemtetszést vált ki, akkor gyengébben szerepelhet a helyi választásokon, sőt az ellenzék jó szereplését segítheti elő. Emiatt a visszajelző hatás miatt tekinthetnénk a helyi választásokra úgy, mintha azok egyfajta harmadik fordulóként funkcionálnának. Az országos politika és a helyi politika egymáshoz való viszonyát nézve azonban kérdés, hogy ez valóban egyenértékű-e a parlamenti választásokkal. Egyfajta kölcsönös egymásrautaltság valóban jellemzi a kapcsolatot, ugyanis a pártok országos szintén való cselekvése kihat az önkormányzati szereplésükre, és a helyi szintű eredmények meghatározzák a pártok társadalmi elfogadottságát. Emellett azonban fontos megjegyezni, hogy míg a kormányon inkább váltják egymást a pártok, addig helyi szinten ez nem feltétlenül van így. Bizonyos településeken többet számít az, hogy a képviselő, illetve a polgármester a helyi érdekeket helyezi előtérbe, és emiatt nem az számít a választóknak, hogy „milyen színű” az adott jelölt, hanem az, hogy mennyire elkötelezett. Emiatt az önkormányzatokban a személyi folytonosság erősebb lehet, és ez gyengíti a „harmadik forduló” elnevezés relevanciáját. Ez inkább csak a nagyvárosok esetében állja meg a helyét, ahol a politikai élet jobban hasonlít az országos politikához.

Szintén a pártok céljaihoz kapcsolódik az a szempont, hogy a párt, illetve a politikus mire használja a helyi pozíciókat. A párt szempontjából a társadalmi beágyazottság növelése az elsődleges cél, a minél több szavazó megszerzése. Ebből következően vannak értékes és kevésbé értékes pozíciók, illetve települési önkormányzatok. Annál értékesebb egy település, minél több mandátum szerezhető meg, illetve minél több szavazatot jelent a képviselői

pozíció. Az elitrekrutáció eszköze is lehet a helyi politikai szereplés. A politikus oldaláról nézve jelenthet egyfajta ugródeszkát, tehát az országos szintéren való megjelenését készíti elő a helyi önkormányzatokban. Emellett szolgálhat menekülési útként vagy alternatív karrierlehetőségként, ha az illető politikus felhagy az országos politikában való szerepléssel, vagy kiesik onnan. (Várnagy, 2008) Ma már nem ritka, hogy egy szereplő egyszerre helyi és országos képviselő is egyben. Ebben az esetben „a helyi politikai szint olyan stabil háttérként funkcionál, amiből a politikusok egy időre átlépnek az országos politikába, majd – esetleg országos pályafutásuk végén – visszalépnek a helyi politikai életbe”. (Várnagy, 2008)

Az önkormányzatok pártosodását a felsoroltakon túl nagyban befolyásolhatja a kialakult közigazgatási szerkezet, a hagyomány, a politikai kultúra és még számos olyan tényező hatással lehet rá, melyek eddig még nem kerültek feltárássra.

1.3 Módszertan

A kutatás két részből áll, egy kvantitatív részből, mely során az 1994 és 2010 között lezajlott öt önkormányzati választás eredményét vizsgálom meg a pártosodás szempontjából; illetve egy kvalitatív részből, mely során a téma jobb megismerése érdekében, helyi képviselőkkel és polgármesterekkel készítettem interjúkat. A kvantitatív kutatáshoz egy saját adatbázist készítettem, melyben minden vizsgált választási évre vonatkozóan megtalálható az összes települési önkormányzat és a hozzájuk kapcsolódó testületi összetétel (választási rendszer típusa, mandátumok száma, függetlenek és pártok által jelölt képviselők száma, illetve arányuk a képviselő-testületekben), valamint az egyes települések fő jellemzői (lakosságszám, településtípus közjogi és lakosság alapján való besorolása, társadalmi-gazdasági elmaradottság ténye). E kutatás során a fő kérdésem, hogy a választási rendszeren túl a lakosságszám és a társadalmi-gazdasági elmaradottság mennyiben befolyásolja a pártok önkormányzatokban való megjelenését. Mikor jelennek meg csak szórványosan és hol kezdik el dominálni a testületet? Hogyan alakult a független-pártképviselek aránya az évek során? A pártokba vetett növekvő vagy éppen csökkenő bizalom hogyan befolyásolja az önkormányzatokban való megjelenésüket? Azoknál a településeknél, melyekben a pártok aránya nagyobb mint 40 százalék, már érdemes megnézni az összetételt is, hogy képet kaphassunk arról, hogy a „harmadik forduló” tovább erősítette-e az inkumbens kormánypártokat vagy sokkal inkább az ellenzéki erőknél kedvezett.⁸ A 40 százalékos határ nem véletlen, ugyanis így a külön vizsgált önkormányzatok köre kibővül azokkal az

⁸ Ehhez a vizsgálathoz külön adatbázist készítettem az érintett településekről, melyben már a „pontos” testületi összetétel is szerepel. Pontos, tehát külön vettem fel a pártok által önállóan megszerzett mandátumokat, illetve azokat, melyeket helyi vagy más, a parlamentbe eddig még be nem jutott párttal koalícióban szereztek meg.

esetekkel, melyekben a páratlan számú képviselő-testületek közel felében már vannak pártok. Ennek a határszámnak elsősorban a kislistás választási rendszerű településeken van jelentősége, ahol véleményem szerint annak is jelentősége van, ha az öt mandátumból kettőt pártszínekben induló jelölt szerzett meg.

Kapcsolódva Dobos Gábor (a BCE Politikatudományi Doktori Iskola doktorjelöltje) kutatásához lehetőségem nyílt helyi önkormányzati képviselőkkel és polgármesterekkel kérdőíves interjút készíteni, hogy képet kapjak arról, hogyan látják „bentről” a szereplők a helyi és az országos politika viszonyát. Minderre a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0023 program keretében került sor. Így a dolgozat kvalitatív kutatással foglalkozó részében az így szerzett információk elemzésére kerül sor. Mivel ez egy folyamatban lévő projekt, ezért a dolgozatban csak az eddig elkészített interjúk eredményeit és az azokból levonható következtetéseket ismertetem. A kutatási mintába (Dobos, 2013) két megye: Hajdú-Bihar és Veszprém megye, összesen 26 települése került. A megyék kiválasztásakor az elsődleges szempont volt, hogy azok társadalmi-gazdasági szempontból átlagosak legyenek. A fejlettséget leginkább közelítő és legtöbbször használt mutató a GDP, ezért a minta összeállításakor is ez a mutató szolgált alapul. Az egy főre jutó átlagos GDP-t három megye⁹ közelítette meg, melyek közül (a forráshiány miatt) Hajdú-Bihar és Veszprém megye került kiválasztásra, és így dunántúli és tiszántúli települések is bekerültek a mintába. A konkrét települések (13+13) meghatározásakor szempont volt, hogy 2000 főnél nagyobb lakosságszámmal rendelkezzenek, amit a 2013. január 1-jével hatályba lépő új önkormányzati törvény indokolt. Az új szabályozás ugyanis meg kívánja szüntetni a 2000 fő alatti településeken az önálló hivatalokat. Horváth M. Tamás kutatása alapján pedig ezekben az önkormányzatokban, már valószínűsíthetően megjelenik helyi szinten is a politika. A sokaság a KSH által használt GDP kategóriák, valamint a 2010-es választási törvény mandátum-kiosztási elve alapján felállított lakosságszám-határok szerint rétegzett sokaságból véletlenszerűen kerültek kiválasztásra a települések. A minta a kis elemszám miatt nem illeszkedik a teljes sokaságra, ezért a cél a határérték minél jobb közelítése volt.

A képviselőkkel és polgármesterekkel készített interjúk során a fő kérdés az volt, hogyan vélekednek az országos pártok helyi önkormányzatokban való megjelenéséről; amennyiben a testületben párttagok is ülnek, akkor mennyire ölt pártpolitikai jelleget a testületi ülés és mennyire szól a helyi ügyekről. A kérdőívben találhatóak zárt felelet-

⁹ A három megye, mely megközelíti az egy főre jutó átlagos GDP-t: Hajdú-Bihar, Csongrád és Veszprém megye.

választós és nyitott kérdések is, melyek azt a célt szolgálták, hogy az interjúalany indokolja meg álláspontját a pártok önkormányzatokban való jelenlétével kapcsolatban.

1.4 Hipotézisek

Evidenciaként kezelem, hogy a választási rendszer valóban kihat a pártok szereplésére, így ennek kapcsán nem fogalmazok meg külön hipotézist. Azt azonban, hasonlóan a téma más kutatóihoz, megkérdőjelezem, hogy csak a 10 000 fős lakossághatártól felfelé beszélhetnénk a pártok fokozottabb jelenlétével. Horváth M. Tamás ezt a kritikus határt 5000 főben határozta meg, de már a 3000 fős településeken is előfordultak pártszínekben képviselők. Tekintve, hogy az ő kutatása a rendszerváltást követő két választásra vonatkozik, felteszem, hogy ez a határ lejjebb került. Ennek oka lehet a demokratikus rendszer kiforrása, illetve az, hogy az országos pártok mintegy felülről „támadva”, az egyre kisebb lélekszámú településeket is megpróbálják megszerezni. Így az első hipotézisem, hogy *már a 3000 fős települések önkormányzataiban is a pártok domináns jelenlétével találkozunk [H1]*.

Soós Gáborhoz¹⁰ hasonlóan fontosnak tartom a társadalmi-gazdasági fejlettséget mint magyarázó változót. Úgy vélem, hogy már önmagában az a tény, hogy egy település ebből a szempontból elmaradott, már nem teszi érdekeltté a pártokat a helyi politikában való megjelenésben. Ez alapján a második hipotézisem, *hogy a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken a függetlenek dominálnak [H2]*.

Új magyarázó változóként a politikai pártokba vetett bizalmat vonom be a modellbe. A lakosság jellemzően azokban az intézményekben bízik jobban, melyeknek relatíve kevés közülük van a politikához, pontosabban annak formálásához. Így például a köztársasági elnök vagy a bíróságok általában magas bizalomnak örvendenek, míg a kormánnyal vagy a politikai pártokkal szemben sokszor bizalmatlanok. A helyi önkormányzatok támogatottsága a Szonda Ipsos felmérései alapján jellemzően 50 százalék feletti, erős közepes, mely oka, hogy „a helyhatóságok tevékenységének megítélése a lokális ügyek sikeres vagy sikertelen elintézése alapján történik, s munkájukban egyre kevésbé észlelik az országos pártpolitikai csatározások megjelenését.” (Dukay-Szabó, 2009) Azonban ez még nem akadályozza meg az országos pártok helyi szintű megjelenését, mivel munkájuk során nem feltétlenül az országos párt érdekei dominálnak, hanem ugyanúgy a helyi ügyekre fókuszálnak. Úgy vélem, hogy a politikai pártok támogatottsága befolyásolhatja az önkormányzatokban való megjelenésük

¹⁰ Soós Gábor tanulmányában a társadalmi-gazdasági fejlettség esetében nem pusztán azt vizsgálta, hogy a település elmaradott-e vagy sem, hanem annak mértékét. E dolgozatban azonban nem a komplex mutató kiszámításához szükséges részmutatószámokat használom, csupán azt a tényt, hogy az adott település ebből a szempontból hátrányos helyzetű-e vagy sem.

esélyét. Mivel a rendelkezésemre álló bizalmi indexek egy teljes évre vonatkoznak, így nem lehetséges differenciálni aszerint, hogy a két választást (országgyűlési és önkormányzati) megelőző, követő vagy esetleg azok közötti támogatás mértékéről van szó. Ennek kiküszöbölése érdekében megvizsgálom, hogy a politikai pártokba vetett bizalom, hogyan alakult a választási évben, illetve a választást megelőző évben is. Azzal a feltételezéssel élek, hogy *ha a pártok bizalmi indexe nő, akkor az önkormányzatokba is nagyobb eséllyel jutnak be pártok, és fordítva [H3]*.

A kvalitatív kutatással kapcsolatban a következő hipotézisekkel élek. Mind az önkormányzati képviselőket, mind a polgármestereket megkértük, hogy helyezték el magukat egy hét fokozatú skálán, aszerint, hogy inkább azzal az állítással értenek egyet, hogy „A pártoknak nincs helye az önkormányzatokban, mert a helyi ügyekre kifejezetten zavaró ráerőltetni a pártpolitikát.” (1) vagy „A pártpolitika szerves része a helyi önkormányzatoknak, így biztosítható, hogy ne váljon el egymástól az országos és a helyi politika.” (7) Feltételezem, hogy *ha a választadó pártszínekben politizál, a skála a pártok helyi szintű nélkülözhetetlensége felé mozdul el, és fordítva: ha független képviselőről van szó, akkor a pártokat a helyi politika nélkülözhető elemeinek tekinti [H4]*. Mivel a mintába eltérő lakosságszámú települések kerültek, így nem feltétlenül a pártok dominálnak mindegyik képviselő-testületben. Emiatt, *ha a párttagok kisebbségben vannak a testületben, akkor az önkormányzati munka során nem a pártpolitika dominál [H5]*. Az önkormányzati működést csak akkor befolyásolja az, hogy országos jelentőségű pártok képviselői is bekerültek, ha a pártos tagok vannak többségben, illetve közöttük ideológiai ellentétek húzódnak, vagyis ellentétes pártállásúak [H6].

2. Elméleti áttekintés

2.1 Párt vs. civil szervezet

2.1.1 Mit nevezünk politikai pártnak?

Mielőtt a pártok önkormányzatokban betöltött szerepét kezdenénk vizsgálni, fontos letisztázni, hogy pontosan mit is tekintünk politikai pártnak. Számos definíciót¹¹ találhatunk a meghatározásra, melyek közül az egyik legrégebbi Edmund Burke nevéhez köthető (1770). Feltételezte, hogy a pártok azonos célt követnek, a nemzeti érdek előmozdítását, vagyis a közjó megvalósítására törekednek. A cél tehát minden párt esetében azonos, a különbséget csak az elérés módja jelenti, így a pártok olyan emberek csoportosulása, akik egyetértenek a megvalósítás módjában. (Kurian, 2011, p. 1264) A XX. században előtérbe kerültek azok a meghatározások, melyekben a verseny és a hatalom megszerzése áll a középpontban. Robert Michels (1922) úgy definiálta a modern pártokat a fogalom politikai értelmében, mint versengő szervezeteket. Max Weber (1922) meghatározásának kulcseleme a hatalom, ugyanis azt állította, hogy a pártok cselekvésük során a társadalmi hatalom megszerzésére törekednek annak érdekében, hogy így befolyásolhassák a közösségi cselekvést. Joseph Schumpeter (1950) szerint a pártok egymással versenyeznek a politikai hatalom megszerzéséért. Anthony Downs (1957) politikai pártnak nevezte az emberek azon koalícióját, mely a kormányzó apparátus feletti ellenőrzés megszerzésére törekszik. Koalíció alatt az egyének azon csoportját értette, akik közös célokkal rendelkeznek, melyek elérése érdekében kooperálnak. John Aldridge (1995) szerint a politikai párt több mint pusztán közös célokkal rendelkező egyének koalíciója, ugyanis itt egy intézményesített koalícióról van szó, ami abban nyilvánul meg, hogy a szerveződés meghatározott szabályokkal, normákkal és eljárásokkal rendelkezik. Joseph Schlesinger (1991) értelmezésében a politikai párt egy szervezett csoport, mely célja, hogy a választási győzelemmel jogosultságot szerezzen a kormányzat feletti ellenőrzésre. Még számos további definíciót találhatunk a politikai pártokra, viszont azt megállapíthatjuk, hogy az itt felsorolt meghatározásokból három fő elemet emelhetünk ki: 1) a pártok célja a kormányzati hatalom feletti ellenőrzés megszerzése; 2) jelölteket állítanak, hogy megszerezzék az erre való jogosultságot; illetve 3) a politikai pártok egymással versenyeznek. Mindezek alapján a legegyszerűbben úgy foglalkozhatnánk össze, hogy mit értünk e szerveződések alatt, hogy a demokratikus rendszerekben a párt olyan szervezet, mely

¹¹ A definíciók forrása: Katz (2011): Political Parties in Daniele Caramani (szerk.) Comparative Politics p. 221

jelölteket állít annak érdekében, hogy a választási verseny során többséget szerezzen a törvényhozó és végrehajtó hatalomban. (Sartori, 1976)

A pártok országos szintén való megjelenését természetesnek tekintjük, mivel ezek azok a politikai szervezetek melyek közvetlenül és nyíltan arra törekednek, hogy részesedjenek a politikai hatalomból, ezáltal lehetőséget kapva a politika formálására. A képviselői demokrácia alapvető intézményeinek is tekintik a pártokat, mely az általuk betöltött közvetítő szereppel indokolható. A számos felmerülő, sokszor ellentétes érdek közti kompromisszumos megoldás kialakítása e politikai szervezetek célja. Annak érdekében, hogy eredményesen működhessenek, a társadalom egyre mélyebb rétegeibe kell „beszivárogniuk”, így ismerhetik csak fel a valós igényeket és kínálhatnak ezekhez alternatív megoldási módokat. Viszont felmerül a kérdés, hogy mindehhez az is szükséges, hogy a helyi szintű kormányzatokban megjelenjenek?

2.1.2 Civil szervezetek: valóban külön szereplők?

Az önkormányzati választások harmadik, állandó szereplői a civil szervezetek, vagy a magukat civil szervezeteknek valló csoportosulások. De mit is tekintünk civil szervezetnek? Miben tér el a politikai pártoktól? Mitől, illetve mihez képest „civil”? Meddig tart a „civil lét” és hol kezdődik a „politikai”? Már e kérdésekből is látszik, hogy nem olyan egyszerű a kettő közti határ meghúzása, mint ahogy az első ránézésre tűnhet. Mindenekelőtt magát a civil szervezetet kell definiálni, ugyanis számos szinonimával illetik a kifejezést, melyek hol tágabban, hol szűkebben értelmezik a fogalmat. A „társadalmi szervezet” elnevezést tekinthetjük a legtágabb értelmezésnek, ugyanis ebbe beletartozik minden olyan „önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályban meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljainak elérésére szervezi tagjai tevékenységét” (1989. évi II. törvény 3. § (1)). Az egyesülési jogról szóló törvény, mely 2012-ig volt hatályos, a felsorolt szervezetek között említi a politikai pártokat, szakszervezeteket, tömegmozgalmakat, érdekképviselői szervezeteket, az egyesületeket és egyéb, a törvény rendelkezéseivel nem ellentétes szervezeteket és így a civil szervezetek is. A civil szervezeteket a 2011. évi CLXXV. törvény megalkotásáig egyszerűen a nonprofit szervezetek közé sorolták. E törvény pontosan meghatározza, hogy e címszó alá tartoznak a civil társaságok, a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesületek, valamint az alapítványok. Így egy újabb gyűjtőkategóriát kaptunk, amely bár szűkebb, mint a társadalmi szervezet, viszont továbbra is problematikus a meghatározása. Mivel továbbra is nonprofit szerveződésről van szó, célszerű úgy megragadni a fogalmat, hogy mitől és miben

különbözik.¹² Ha az államtól próbáljuk elhatárolni a civil szervezeteket, akkor az NGO elnevezéssel illetjük, mely kifejezi, hogy nem kormányzati szervezetről van szó, bár elsődleges partnereiknek a nemzeti kormányok tekinthetők. A nonprofit szervezetek és a kormányzat között többféle kapcsolat is lehet, ugyanis például a kormányzat feladatokat adhat át, közös pályázatot nyújthatnak be vagy az állam is létrehozhat nonprofit szervezetet (közalapítvány, köztestületek). (Harsányi (szerk.), 2003) Ha a piaci szektortól is meg kívánjuk különböztetni, akkor általában civil szektorként vagy harmadik szektorként hivatkozhatunk rájuk. Mivel általánosan elfogadott nézet, hogy a nonprofit szervezetek jellemzően azokon a területeken jelennek meg, ahol a piac vagy az állam nem működik megfelelően, ezért a problémát az okozza, hogy minden olyan szervezetet ide sorolunk, mely e két szektor között helyezkedik el, vagy a közügyekben való szerepvállalás is feltétel? Ebben nincs egyetértés az irodalomban, ugyanis vannak olyanok, akik szerint csak „azok a szervezetek tartoznak ebbe a szektorba, melyek tevékenységük folytán képesek a közügyekben szerepet vállalni, de nem tartoznak az államapparátushoz, mivel olyan (nem választott) egyének csoportjából állnak, akik a szervezeti szabályokat maguk határozzák meg.” (Kákai, 2004, p. 44) A civil szervezeteket emellett nevezhetjük önkéntes szervezeteknek is. Ez az elnevezés a tagok és támogatók önkéntes munkájának fontosságát emeli ki, és a hangsúly az öngazgatásra kerül. Végül, de nem utolsó sorban a nonprofit elnevezés is némi magyarázatot igényel. Ebben az esetben ugyanis a profitszétosztás tilalma kerül hangsúlyozásra, és ez az elnevezés magában foglalja a kormánytól és a piaci szektortól való függetlenséget, az önkéntességet, valamint azt is, hogy olyan cél érdekében jött létre az adott szervezet, mely nem a magánérdekeket szolgálja, hanem egy kisebb csoport vagy az egész közösség, a társadalom jólétét kívánja előmozdítani. Mindezen elnevezésekből következtethetünk arra, milyen jellemzőkkel kell bírnia egy civil szervezetnek. Önkéntes alapon szerveződnek; nem a személyes haszonszerzés céljából, hanem a társadalom jólétének előmozdítása végett; nem profitorientált szervezetek; illetve a kormánytól függetlenek. Mindezek mellett a definíció kiegészül Kuti Éva értelmezésében az egyházi szervezetekben zajló hitéleti tevékenység, illetve a pártpolitikai tevékenység kizárásával. (Kuti, 1998) Ezek a szervezetek ugyanis nem politikai célokra jöttek létre, közvetlen politikai tevékenységet sem végezhetnek, így elméletileg a választásokon sem indulhatnak. És ebben a pillanatban el is jutottunk a fejezet egyik legproblematisabb kérdéséhez. Mi a helyzet azokkal a civil szervezetekkel, melyek bekerülnek az önkormányzati képviselő-testületekbe vagy akár csak elindulnak a választásokon?

¹² A teljesség igénye nélkül szerepelnek a civil szervezettel rokon értelemben használt kifejezések.

Kákai László szerint a civil szervezetek „a képviselő-testületekbe kerülve elveszítik civil jellegüket” (Kákai, 2004, p. 184), amit azzal indokol, hogy ezen szervezetek képviselői rákényszerülnek arra, hogy a pártokkal szövetkezzenek és adott esetben általános érdekek mentén kell politizálniuk, az általuk képviselt civil szervezet érdekeit háttérbe szorítva. Az én értelmezésemben az önkormányzatokba bejutó civil szervezetek valójában pártoknak tekinthetők. Ha elfogadjuk, hogy a civil szervezetek nonprofit szervezetek, melyek nem folytathatnak politikai tevékenységet, akkor abban a pillanatban, amint jelöltet állítanak és megkezdik választási kampányukat, már pártnak minősülnek. Az állítás első felét el kell fogadnunk, mivel a civil szervezetek címszó alá a 2011. évi CLXXV. törvény szerint a civil társaság, a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesületek¹³ és az alapítványok tartoznak, melyek a nonprofit szervezetek körébe sorolandók. (Kolejanisz – Móra, 2012) A Baltimore-i John Hopkins Egyetem kutatócsoportja dolgozta ki 1991-ben a nemzetközi irodalomban legelfogadottabb nonprofit szervezeti definíciót, melyre a Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Osztályozása (IC-NPO) is épül. A nonprofit szervezetek öt ismérve ez alapján a következő (Bíró, 2002):

- intézményesültség
- kormányzattól független szervezet (nem állami)
- gazdálkodása eredményét a szervezethez tartozók között fel nem osztó szervezet (nem gazdasági társaság)
- önszerveződésen és öntevékenységen alapuló szervezet (létrehozását nem törvény rendeli el, s nem is kényszer)
- közvetlen politikai hatalom megszerzését és gyakorlását célul nem kitűző szervezet (nem párt)

Ez utóbbi kritériumból, illetve Kuti Éva kiegészítéséből, mely szerint a nonprofit szervezetek nem folytathatnak pártpolitikai tevékenységet, az következik, hogy amint elkezd egy civil szervezet politizálni, illetve a választásokon jelöltet állítani, valójában már nem civil szervezetről van szó, hanem a feltétel komplementeréről, tehát pártról. Ebből egyúttal az is következik, hogy az önkormányzatokban alapvetően függetlenek és pártok vannak, viszont különbség van párt és párt között. Az egyik kategóriába a felülről szerveződő országos pártok tartoznak, míg a másikba az alulról szerveződő helyi pártok.

A civil szervezetekkel kapcsolatban mindenképpen szót kell még ejteni arról, hogy a választásokon jellemzően milyen szervezetek indulnak el. Tamás Veronika foglalkozott az

¹³ A törvény értelmében az egyesületek alól ekkor a pártok kivételt képeznek.

1998-as és 2002-es önkormányzati választások kapcsán a politikai jegyekkel is bíró civil szervezetekkel. (Tamás, 2006) A szervezet célkitűzése, az ideologizáltság foka, a politikai szervezettel való kapcsolat, a választási részvétel célja, valamint a tevékenységi terület vizsgálata alapján öt szervezettípust állapított meg. Hagyományos civil szervezetnek tekintette azokat a csoportosulásokat, melyek nem építenek ki közvetlen kapcsolatot pártokkal, a helyi politikába való bekerülésétől csupán érdekeik jobb érvényesítését remélik. A második csoportot az érdekvédő szervezetek alkotják, melyek közé a szakszervezeteket, gazdaköröket és ezekhez hasonló szervezeteket sorolta. Esetükben már gyakoribb a pártokkal való társulás. Jellemzően szakmai érvekkel rendelkeznek, sok esetben nem csak a saját, hanem az egész település érdekében kívánnak fellépni. Ez a csoportosulás Kákai terminológiájában a nyomásgyakorló csoportoknak feleltethető meg. A harmadik típust az etnikai szervezetek alkotják, melyek hasonlítanak az érdekvédő szervezetekhez, viszont azoknál sokkal ideologizáltabbak. Negyedikként a helyi pártként működő civil szervezeteket említi, melyek direkt politikai tevékenységet folytatnak, és a pártokkal sokrétű kapcsolatokat ápolnak. Végül, az utolsó kategóriát a pártok segédcsapataiként határozta meg, ahova a pártok választásokon is induló ifjúsági szervezetei, illetve a pártokhoz kapcsolódó polgári körök tartoznak. Az 1998-as és 2002-es választásokon induló civil szervezetek több mint 40 százaléka az érdekvédő és a helyi párt kategóriájába tartozott. A szereplésüket illetően azonban utóbbiak sikeresebbek, illetve a párthoz kötődő szervezetek jelöltjei jutottak be nagyobb arányban az önkormányzatokba. Szintén a vizsgálat tárgya volt, hogy a civil szervezetekkel jellemzően az ország mely területein, és mekkora lakosságszámú településeken találkozhatunk az önkormányzati választások alkalmával. A lakosságot tekintve a 10 ezer és 50 ezer fő közötti településeken jellemző a civil szervezetek megjelenése a választások során. Tamás Veronika arra az eredményre jutott, hogy bár az ország központi területén indulnak a legnagyobb arányban a választásokon a civil szervezetek, mégis itt a legkevesbé sikeresek, amit azzal indokolt, hogy Budapest, valamint a közép-magyarországi régió a pártok számára is központi jelentőséggel bír.

2.2 Kellenek pártok az önkormányzatokba?

A fenti kérdés már a rendszerváltás idején is megfogalmazódott a döntéshozók részéről, mikor az önkormányzati képviselők és polgármesterek megválasztásáról szóló törvényt kidolgozták. Akkor úgy határoztak, hogy a pártok számára elsősorban a 10 000 főnél nagyobb településeken biztosítanak mandátumokat a vegyes választási rendszerrel. Azt ugyan nem tiltotta meg a törvény, hogy az ennél kisebb lélekszámú településeken megjelenjenek

ezek a politikai szerveződések, viszont a kislistás szavazási móddal megnehezítette a bekerülési lehetőségüket. Az akkor felmerült dilemma oka feltehetően abból fakadt, hogy a pártok országos szintén folytatott politikája mennyire gátolná vagy éppen segítené elő a helyi ügyek előrehajtását, a pártok egymás közti csatározása rányomná-e a bélyegét az egyes települések fejlődésére. Ennek folytán az irodalomban is két szélsőséges álláspontot különböztethetünk meg, az egyik azt állítja, hogy ha helyi politikáról van szó, akkor annak ténylegesen a helyi ügyekről kell szólnia; míg a másik vélekedés szerint az országos jelentőségű pártok igenis fontos szereplői a települési szintű politikának is. Az első autonómia modellként tartják számon, és alapvetően azt mondja, hogy a pártoknak nincs helye az önkormányzatokban, ugyanis a pártpolitika kifejezetten zavaró hatással van a helyi ügyekre (Szegevári, 2006). Cél a központi integráció minimálisra szorítása, a külső politikai befolyások csökkentése. A második álláspont integrációs modell néven ismert, mely azt hangsúlyozza, hogy a pártok és az általuk képviselt politika jelenléte az önkormányzatokban különösen fontos, mivel ezáltal biztosítható az, hogy a két szint ne váljon el egymástól. A helyi politika és az országos politika egymásra épül, a két szint közötti folytonosság fenntartásához olyan szereplőkre van szükség, melyek képesek kapcsolatot teremteni: az országos politikát helyi szinten véghezvinni, illetve a helyi érdekeket felsőbb szinteken érvényesíteni. Természetesen e két nézőpont meglehetősen szélsőséges, ugyanis pusztán az a tény, hogy az önkormányzatokban vannak olyan képviselők, melyek valamely országos párt tagjai vagy támogatói, még nem minősíti magát az önkormányzatot. A pártok jelenléte csupán felveti annak a kérdését, hogy ez valamelyest befolyásolja-e a képviselő-testületi munkát, és ha igen, akkor azt milyen irányban teszi. Az önkormányzatokban uralkodó viszonyok lehetnek konfliktusosak anélkül is, hogy pártok képviselői ülnének benne. Nem egyértelmű az sem, hogy a pártok jelenlétével ezek az ellentétek már ideologikussá válnak.

Az alfejezet címéhez kapcsolódóan felmerül a kérdés, hogy „A helyi vezetésnek szüksége van-e – s ha igen, mennyire – a nagypolitikára és fordítva” (Bóhm, 1997a). Általánosan elfogadottnak tekinthető az a nézet, mely szerint „... a nagypolitika rátelepszik a helyi politikára, maga alá gyűri, s helyette akarja megoldani a lokális kérdéseket is. Ez nyilvánvalóan a másfél évszázados – vagy talán még régebbi – *paternalista* hatalomgyakorlással magyarázható, ami a rendszerváltást megelőző évtizedekben – a szocialista rezsim idején – nemcsak tovább élt, hanem föl is erősödött. A rendszerváltás után (...) nem történt változás. Mind a régi, mind az új politikai pártok politikai szocializációja a nagypolitika primátusára és az átpolitizált társadalomra épült föl, a lokális kérdések (...) pedig háttérbe vagy látenciába szorultak. (...) a nagypolitika a kisebb-nagyobb ügyekig menően

minden helyi problémát fentről (a kormányból vagy a „pártközpontokból”) igyekszik irányítani s ezzel saját vélt vagy valóságos érdekeit lokálisan is érvényesíteni.” (Böhm, 2006)

A nagypolitikát egyértelműen a pártokkal kapcsoljuk össze, az eddigi hat választás során csak elvétve került be egy-egy független vagy helyi/területi párt az országgyűlésbe (Somogyért, 2006-ban). Teljesen logikusnak tűnhet, hogy ahhoz, hogy sikeresen véghezvihesse a kormányzat az akaratát, szüksége van a helyi szintű segítségre, mely a legegyszerűbben azzal biztosítható, ha a pártok saját emberei ülnek az önkormányzatokban. Itt persze nem arra gondolok, hogy ez csak akkor működhet, ha egy személy tölti be mindkét képviselői pozíciót (a mandátumhalmozás jelenségéről lásd Várnagy 2012), hanem elégséges feltételnek tekinthető az is, ha azonos pártállású emberekről van szó. De a helyi politikának is szüksége lenne az országos vezetésre? Valószínűleg igen, ugyanis könnyebben érvényesíthetik a település érdekeit, ha a kormányzó párthoz tartozó képviselők találhatók meg az önkormányzatokban is. Azt viszont nem szabad elfelejteni, hogy a pártok csatározásának elsődleges színtere az országgyűlés, helyi szinten sokkal inkább a helyi ügyekre kell koncentrálni, és nem egy második arénát biztosítani. Az 1990-es években Böhm Antal felmérést készített arról, hogy a helyi vezetők szerint mennyire fontos a pártok jelenléte az önkormányzatokban és mivel indokolják azok szükségességét. (Böhm, 1997a)

A válaszadók többsége szerint a pártok helyi szinten fontosak (52,3%) vagy nagyon fontosak (18%)¹⁴, ami arra utal, hogy ezek a politikai szervezetek nem a választásokhoz tartozó szükséges rossz képében tűnnek fel, hanem valamiért hasznosak a településeknek, ha pártszínekben induló jelöltek is bekerülnek a testületbe. A helyi vezetőktől természetesen azt is megkérdezték, hogy ezt mivel indokolják, milyen pluszt tudnak nyújtani. A válaszokból az derült ki, hogy pártok jelentősége elsősorban abban jelentkezik, hogy alternatív politikai programokat fogalmaznak meg a lakosok számára. Második helyre került a választók képvisellete, majd csak a harmadik helyen található a törvényhozó és végrehajtó testületekben való többség megszerzésére irányuló törekvés. Az előzőekhez hasonlóan említésre méltó, hogy a kutatás során megkérdezték, azt is, hogy elsősorban mi motiválja a jelölteket arra, hogy párthoz csatlakozzanak. Az első három helyen olyan tényezők szerepeltek, mint a mások akaratának való alávetés, az állampolgári kötelesség, illetve a családi hagyomány követése. Érdekes, hogy a politikai befolyás megszerzése vagy a lakóhely fejlődésének elősegítése sokkal kisebb motivációs erővel bír. (Böhm, 1997a) Mindezekből arra következtethetünk, hogy az önkormányzatokban a pártoknak véleményformáló szerepük van, mely során nem (csak) a

¹⁴ Csak az összehasonlítás kedvéért a válaszadók 32,5%-a szerint fontos, és 60,9%-a szerint nagyon fontos a pártok országos szinten való jelenléte.

támogatottság növelése a cél, hanem elsődlegesen az adott település érdekeit tartják szem előtt, és ehhez fogalmaznak meg alternatív programokat.

Hornung Ferenc és Szabó Ferenc összefoglalta, hogy milyen lényeges eltérések találhatók a két politika között, és mindezek alapján a pártok mely településeken jelen(het)nek meg (Hornung – Szabó, 2007). A következő táblázat foglalja össze a szintek közötti eltéréseket.

3. táblázat: Az országos politika és a helyi politika közti különbségek

	Országos politika	Helyi politika
Elsődleges célja	Döntéshozatal befolyásolása, megszerzése, megtartása	A lakosság életkörülményeinek javítása
Milyen elv szerint működik?	elemzésbeli, viszonyítási és cselekvési konfrontáció	Érdekegyeztető elv
Cselekvési indítéka	Ideológiájából, doktrinális megközelítéséből ered	Csak akkor cselekszik, ha érdeke vagy a közösség érdeke azt megkívánja
A választásnál milyen társadalmi csoportok számítanak?	Elsődleges társadalmi rétegződés (társadalmi réteg, csoport vagy osztály)	Másodlagos társadalmi rétegződés (területi csoportok, érdekcsoportok)
Hogyan cselekszik?	Jogszabály-kibocsátás	Gazdálkodás, igazgatás, szervezés
Az ideális vezető személy	Karizmatikus személy	Társadalmi kapcsolatokra, szakmai megbecsülésre és hatékony információs hálózatra építő személy

Szerző által készített táblázat, Hornung Ferenc és Szabó Ferenc Önkormányzatok és politika (2007) című tanulmánya alapján.

Mindezek alapján úgy látták, hogy a kis lakosságszámú településeken a szoros társadalmi kapcsolatok háttérbe szorítják a felszínesebb, politikai érdekeken alapuló kapcsolatrendszert, ezért itt a pártok jelenléte egyáltalán nem jellemző. A nagyobb lakosságszám már egy politikai érdekeken alapuló kapcsolatrendszert is generál, azonban a személyes kapcsolatok továbbra is erősebbek lehetnek az értékszemponitú szerveződéseknel, melyek elsődleges megtestesítői a politikai pártok lehetnek. Emiatt a kisvárosok egyfajta középutat testesítenek meg. A nagyvárosok politikai élete pedig már szinte leképzi az országos politikai szereplők összetételét, a személytelenebb kapcsolatok a szakmai érdekeken és a politikai indíttatású értékekre épülő viszonyoknak kedveznek, ezáltal a pártok elsődlegesen itt jelenhetnek meg. A helyi politikának azonban a lakosságszámtól függetlenül a település érdekeit kell szolgálnia, és nem a pártpolitikát.

Kizárólag az egyes, pártszínekben bekerült képviselőkön múlik, hogy képviselő-testületi munkájuk során milyen szerepben tűnnek fel. Körösi András és Enyedi Zsolt megkülönbözteti egymástól a hivatalorientált és a programorientált politikusokat/koalíciókat. Előbbiek esetében sokkal inkább önös érdekek vezérlik a jelölteket, céljuk, hogy minél több mandátumot szerezzenek, ezáltal növelve esélyüket a végrehajtó hatalom befolyásolására. A pártprogram esetükben csupán annak eszköze, hogy megszerezzék az adott pozíciót. Ezzel szemben a programorientált képviselők esetében a pártprogram egy szerves egész része, tehát a hivatali pozíció megszerzésén túl előtérbe kerül a különböző érdekek képviselete, politikai elképzelések megvalósítása (Enyedi – Körösi, 2004). Mindez lefordítva a helyi önkormányzati választásokra a következőket jelenti. A hivatalorientált típus legjobb példájának a különböző pártkoalíciók jelöltjeit tekinthetjük. Helyi szinten meglehetősen sokszor találkozhatunk a jelölő szervezetek hosszú felsorolásával, és a legelképesztőbb koalíciókombinációkkal. Ezzel egyértelműen arra törekszenek, hogy minél nagyobb választói réteget felöleljenek, illetve ezek a csoportosulások utalhatnak a pozíció fontosságára is. Ebben az esetben szinte egyértelmű, hogy a helyi politikában való megjelenéssel az országos szintén kívánják erősíteni pozícióikat. A programorientált politikusok számára a hivatali pozíció csak egy eszköz a párt programjának vagy politikájának a megvalósításához. Itt persze differenciálhatunk aszerint, hogy a párt helyi szintű politikája az elsődleges vagy ezen politika a felsőbb szint részeként van megjelölve. A program tehát vonatkozhat csak és kizárólag a helyi ügyekre, a helyi érdekek elősegítésére; de ugyanúgy jelentheti azt is, hogy a párt társadalmi beágyazottságát kívánja erősíteni, ezáltal csak egy koncepció része a helyi politika.

2.3 A pártok miért nem jelennek meg a kis településeken?

Számos oka lehet annak, hogy a pártok miért jelennek meg bizonyos településeken és másokon nem. Ezen tényezők egy lehetséges körét vázoltam fel az 1.2-es alfejezetben, így itt csupán két olyan modellt szeretnék ismertetni, melyek a helyi közösségek oldaláról közelítik meg a kérdést. Az első a közösség alapú, míg a másik a pártalapú modell. Mindkettő nevében hordozza a maga sajátosságát. A közösség alapú modellt a pártok hiánya vagy kisebb aktivitása jellemzi. A perszonalizált, közvetlen kapcsolatok dominálnak, így elsősorban a kistépülések sajátja. A lakókat jobban leírja a közösség kifejezés, mint a társadalom. Mivel a napi kapcsolatok áttekinthetőbbek a kisebb lakossággal rendelkező településeken, ezért nincs szükség olyan direkt szerveződésekre, mint a politikai pártok, mivel az érdekcsoportok egyértelműen kirajzolódnak (Böhm, 1997b). Az itt megválasztott

képviselők inkább tekinthetők társadalmi megbízatásúaknak, akik kifejezetten a közösség érdekeit tartják szem előtt. Kiválasztásukban emiatt a személyes adottságok dominálnak és kevésbé számít, hogy a jelölt valamely pártnak a tagja. (Szegevári, 2006)

A pártalapú modell a városokra, a nagyobb lakosságszámú településekre jellemző, ahol a kapcsolatok kevésbé perszifikáltak, inkább személytelenek. A sok különböző érdek miatt szükségesek azok a szervezetek, melyek aggregálják ezeket, és mintegy közvetítő szerepet töltenek be. A konfliktusok sokszor ideologikusak, kezelésük pedig formalizáltabb keretekben zajlik. (Kákai, 2004) Emiatt a testületi munka sokszor eshet áldozatul a különböző pártérdekeknek, különösen a következő választások közeledtével, mikor az ellenzék akadályozhatja a testületi munkát (szavazástól való tartózkodás vagy rosszabb esetben nemmel szavazás), nehogy jobb esélyekhez segítse vetélytársát.

E két modell szerint tehát a politikai pártok azért nincsenek jelen a kisebb önkormányzataiban, mert a meglévő közösségi vonások, vagyis a személyes kapcsolatok dominanciája, az ismertség felértékelődése elegendőnek bizonyul ahhoz, hogy a helyi ügyeket a pártok nélkül oldják meg. Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő, hogy hazánkban a kistelepülések lakóira jellemző egyfajta pártellenes érzület az önkormányzati választásokon, mivel nincs szükségük a pártok okozta bonyodalmakra a közvetlen lakókörnyezetükben.

3. A gyakorlat

A következőkben először az 1994 és 2010 közötti öt önkormányzati választás eredményeit tekintem át, hogy kiderüljön a pártok mely településeken kaptak zöld utat és melyeken nem. Természetesen annak vizsgálata, hogy a függetlenként szereplő független valójában mennyire tekinthető pártsemlegesnek¹⁵, meglehetősen bonyolult vállalkozás lenne, mivel helyi szinten számos független került be az önkormányzatokba, illetve 1994-ig visszanyúlóan már nehéz ennek felderítése. Emiatt a kutatás során elfogadom a választások során megjelölt státuszt, és a hangsúlyt inkább a nyíltan pártszínekben induló jelöltekre helyezem. Azt ezt követő részben a képviselői és polgármesteri véleményeket veszem górcső alá. Az interjúk alapján egyrészt képet kaphatunk arról, hogy az adott településen milyenek a helyi viszonyok, másrészt a pártok helyi szintű jelenlétével kapcsolatban kiderülhet, hogy az inkább tekinthető áldásnak vagy átoknak a testületi munka során, hogy az országos pártok képviselői is jelen vannak.

¹⁵ 2010-ben az MSZP-s politikusok körében divatos volt nem pártszínekben indulni az önkormányzati választásokon, illetve több interjúalany is említette, hogy az önkormányzati választásokon előfordultak ilyen „független” jelöltek is.

3.1 Önkormányzati választások 1994-2010

Az önkormányzatok pártosodásának vizsgálatakor az első lépés, hogy megnézzük egyáltalán mekkora mértékű pártosodásról beszélhetünk. Az utóbbi öt választás eredményei alapján átlagosan az önkormányzatok 29,74 százalékában van legalább egy pártszínekben bejutott képviselő. Az egyes években nem nőtt fokozatosan ezen önkormányzatok száma, hanem 1994 után 2002-ig csökkent az arányuk, majd ezt követően újra emelkedett¹⁶. (Mellékletek 4. táblázat) Csak 1994-ben és 2010-ben volt 30 százalék felett a pártokat is tartalmazó önkormányzatok aránya. Megvizsgálva az egyes években, hogy egy átlagos önkormányzat valójában mennyire pártos, hasonlóan ingadozó arányokkal találkozunk. Míg 1994-ben egy átlagos képviselő-testület 13,7 százalékát alkották pártképviselek, addig ez az arány a következő két választáson 10 százalék alatti, majd a 2010-es választáson haladja meg újra a 13 százalékot. Ha csak azokat az önkormányzatokat nézzük, melyekben biztosan vannak pártok is, akkor átlagosan a képviselők 20 százaléka valamely párthoz tartozik. Általában azt mondják, hogy a választási rendszer miatt a pártok a 10 000 fő feletti településeken jelennek meg, az ennél kisebb lélekszámúakon nem. A választási rendszer, illetve az egyes években a pártok aránya között szignifikáns, közepesen erős kapcsolat van.¹⁷ Az eljárás ismerete átlagosan 40 százalékban magyarázza az egyes években a pártok arányát. Valóban különbséget okoz tehát a két választási metódus, de a kislistás választási eljárás nem zárja ki a pártokat. Az öt választáson a 10 000 fő alatti települések képviselőinek 5-10 százaléka tartozott valamelyik országos jelentőségű párthoz, míg a 10 000 fő feletti településeken a képviselő-testületek 70-80-ban pártképviseleket is tartalmaztak.¹⁸ A kislistás településeken megfigyelhető ugyanaz a csökkenés és növekedés, mint ami az egyes évek átlagos önkormányzataira jellemző. Ezzel szemben a 10 000 fő feletti településeken egy egészen más vonal írható le. A képviselő-testületek átlagos pártarányát nézve csak az 1998-as választás alkalmával csökkent a pártok aránya, majd 2002-ben újra a '94-es arány jellemezte ezeket a testületeket. 2006-ban 6 százalékponttal nőtt az önkormányzatok átlagos pártosodottsága, majd 2010-ben ez az arány alig változott. Természetesen az is kérdés, hogy a függetlenek hogyan szerepeltek e két kategóriában. A kislistás rendszerű településeken a

¹⁶ Az összes önkormányzat száma nem állandó, a vizsgált időszak alatt emelkedett a számuk, viszont néhány esetben hiányzik az önkormányzatok összetétele, így ezeket nem vettem figyelembe a pártosodás vizsgálatakor.

¹⁷ Az Eta mutató értéke mind az öt esetben 0,55 feletti.

¹⁸ A pártok átlagos képviselő-testületi aránya a 10 000 fő alatti településeken: 10,76 százalék (1994), 6,39 százalék (1998), 4,94 százalék (2002), 7,08 százalék (2006), 10,69 százalék (2010)
Átlagos pártarány a 10 000 fő feletti települések önkormányzataiban: 74,67 százalék (1994), 69,44 százalék (1998), 74,97 százalék (2002), 81,03 százalék (2006), 81,17 százalék (2010)

függetlenek aránya átlagosan 86-94 százalék, míg az ennél nagyobb lélekszámú városokban 4-13 százalék között mozog.¹⁹ Tehát ez azt jelenti, hogy míg a kis településeken a függetlenek dominálnak és a pártok vannak kisebbségben, addig a 10 000 főnél nagyobb lakossággal rendelkező településeken megfordul az arányuk.

A lakosságszám felől közelítve a kérdést, megvizsgáltam, hogy az 1994. évi LXII. törvény alapján meghatározott népességekategóriájú települések önkormányzatainak hány százalékában található párt²⁰. (Melléklet 5. táblázat) Horváth M. Tamás kutatása alapján 1994-ben már az 1300 fős településeken is megtalálható a politika, ugyanis az 1300 és 3000 fő közötti településeken működő önkormányzatok 54,2 százalékában jelen vannak a pártok. A következő választási éveket tekintve, ahogy a pártosodás mértéke csökkent, illetve nőtt, úgy szorultak ki a pártok az alacsonyabb lakosságszámú településekről, majd jelentek meg újra. 1998-ban az 1300 és 3000 fő közötti települések 60,9 százalékában már nem volt jelen országos párt, csak az ezt követő lakosságekategóriához tartozó önkormányzatokban produkáltak a '94-eshez hasonló arányt. 2002-ben, amikor tovább csökkent a pártosodás mértéke, ismét egy magasabb kategóriában találhatóak meg a pártok. Érdekes, hogy míg a 3000 és 5000 fő közötti települések 53,1 százalékában egyáltalán nincsenek jelen az országos pártok, addig az 5000 fő fölötti, még a kislistás választási rendszert alkalmazó települések körülbelül 80 százalékában képviseltetik magukat. A 2006-os és a 2010-es²¹ választások alkalmával újra nőtt az önkormányzatok pártosodásának mértéke, ismét megjelentek a pártok az 5000 fő alatti települések többségében, viszont a 3000 fő alatti települések önkormányzatainak többségében már nincsenek jelen. 2010-ben azonban a 3000 fő alatti településeknek csak 51 százalékában nem voltak pártok. Nem elhanyagolható azonban az, hogy bár egy adott népességekategóriába tartozó községek vagy városok több mint felében

¹⁹ A függetlenek átlagos képviselő-testületi aránya a 10 000 fő alatti településeken: 86,85 százalék (1994), 92,31 százalék (1998), 93,62 százalék (2002), 91,72 százalék (2006), 88,44 százalék (2010)
Függetlenek átlagos aránya a 10 000 fő feletti települések önkormányzataiban: 10,37 százalék (1994), 13,26 százalék (1998), 7,37 százalék (2002), 3,88 százalék (2006), 4,08 százalék (2010)

²⁰ A mandátumkiosztás alapjául szolgáló lakosságszám-határok a következők: 100 lakosig 3 mandátum, 600 lakosig 5 mandátum, 1300 lakosig 7 mandátum, 3000 lakosig 9 mandátum, 5000 lakosig 11 mandátum, 10 000 lakosig 13 mandátum, 25 000 lakosig 17 mandátum (10 evk. 7 listás), 50 000 lakosig 23 mandátum (14 evk. 9 listás), 60 000 lakosig 25 mandátum (15 evk. 10 listás), 70 000 lakosig 27 mandátum (16 evk. 11 listás). Minden további 10 000 fő után plusz egy egyéni választókerületi mandátum, illetve további 15 000 lakos után egy listás mandátum. (1994. évi LXII. törvény)

²¹ 2010-ben az új, helyi önkormányzati képviselők és a polgármester választását szabályozó törvény egyrészt csökkentette a kiosztható mandátumok számát, másrészt módosította a mandátumkiosztás alapjául szolgáló lakosságszám-határokat. (2010. évi L. törvény) Az új határok a következők: 100 lakosig 2 mandátum, 1000 lakosig 4 mandátum, 5000 lakosig 6 mandátum, 10 000 lakosig 8 mandátum, 25 000 lakosig 11 mandátum (8 evk. 3 listás), 50 000 lakosig 14 mandátum (10 evk. 4 listás), 75 000 lakosig 17 mandátum (12 evk. 5 listás), 100 000 lakosig 20 mandátum (14 evk. 6 listás). További egyéni választókerületi mandátum jár minden további 10 000 fő, illetve plusz egy listás mandátum minden további 25 000 lakos után.

jelen vannak a pártok, nem feltétlenül képeznek a képviselő-testületekben is többséget. Jellemzően csak a 10 000 fő feletti települések testületeiben kezdenek valóban dominálni, ugyanis ekkor már az önkormányzatok 80-90 százalékában a képviselők több mint fele pártszínekben jutott be. Megfigyelhető azonban az a tendencia, hogy az 5000 fő feletti településeken választásról választásra nőtt azon önkormányzatok aránya, melyek képviselő-testületeinek többségét vagy közel többségét²² már pártszínekben bejutott képviselők alkotják. Azoknak az önkormányzatoknak az aránya, ahol a képviselő-testületek közel felét pártok alkotják, 1998 óta 26 százalékról 44 százalékra nőtt. *Ennek ellenére az első hipotézisem megdőlt, miszerint a pártok a 3000 főnél alacsonyabb települések többségében is állandó és domináns szereplőkké válnak. Az eredmények azt mutatják, hogy a 3000 fős népességhatár alatti települések többségéből kiszorultak a pártok, illetve csak az 5000 fős népesség feletti községekben és városokban szaporodnak meg a pártok, és szerzik meg a képviselő-testületi mandátumok közel felét. E határ alatt inkább szórványosan vannak csak jelen.*

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni, hogy az egyes években miként alakult a pártokba, illetve az önkormányzatokba vetett bizalom.²³ Korábban azt feltételeztem, hogy minél jobban bíznak a lakosok a politikai pártokban, annál nagyobb valószínűséggel kerülnek be az önkormányzatokba az országos pártok képviselői. Az önkormányzatok támogatottságának mértéke abból a szempontból lehet érdekes, hogy bár az intézményt elsősorban a teljesítménye alapján ítélik meg (Dukay-Szabó, 2009), van-e valamilyen összefüggés, együttmozgás a pártok jelenlétével. Feltételezem, hogy az egyes ciklusokban állandó a pártosodás mértéke, ugyanis csak kivételes esetekben változik a testületek összetétele, jellemzően ugyanazok a képviselők szolgáltak négy éven keresztül az önkormányzatokban. Először külön-külön megvizsgáltam az egyes változók közötti kapcsolatot, majd ezek együttes hatását a pártosodás mértékére. A kapott eredményekből kiderült, hogy a politikai pártokba és az önkormányzatokba vetett bizalom egymástól független, ugyanúgy, ahogy a pártosodás mértéke és külön a két intézmény támogatottsága között sincs szignifikáns kapcsolat. (Melléklet 6. táblázat) A bizalmi indexek egymástól függetlenül mozognak azonos irányba. Az ok-okozati viszony hiánya miatt csupán az önkormányzatok pártosodásának és a két intézmény támogatásának esetleges együttmozgását feltételezhetjük. 1998-ban mind a pártokba, mind az önkormányzatokba vetett bizalom mértéke csökkent az előző választáshoz képest, és ezzel párhuzamosan csökkent azon

²² Páratlan számú mandátumok esetén az is figyelemreméltó, ha a párt-jelöltek csak egy mandátummal jutottak kevesebbhez, tehát például a 9 mandátumból négyet párt szerzett meg.

²³ Az adatok forrása: Dukay-Szabó, 2009

önkormányzatok aránya, melyekben az országos pártok megjelentek. 2002-ben és 2006-ban ellentétes mozgás figyelhető meg, amikor nőtt a két intézmény támogatottsága, csökkent az önkormányzatok pártosodásának mértéke, és fordítva. Ezekből az adatokból nem vonható le semmilyen következtetés, mert az egyes bizalmi indexek az egész évre vonatkoznak, emiatt nem válik el egymástól az országgyűlési és az önkormányzati választás idején tapasztalt bizalom. További probléma, hogy a választások éve a kampány miatt torzít. Ha a választás éve helyett az azt megelőző évet tekintjük, hogy kiszűrjük a kampány hatását, akkor csak a 2006-os és a 2010-es önkormányzati választások esetében figyelhető meg együttlmozgás. Minden ciklusban megnéztem, hogy a pártokba vetett bizalom miként alakult, hogy kiderüljön, a bizalmi indexek változása prognosztizálja-e a következő ciklus pártosodását. Sajnos ez a fajta elemzés sem vezetett eredményre. Minden cikluson belül változik a pártokba vetett bizalom, ami nem meglepő, a ciklus közepén általában csökken, a választási évben pedig nő. Mindennek oka abban rejlik, hogy a pártokba vetett bizalom a kormánypártok és az ellenzéki pártok támogattságának átlaga. Jellemzően a választásokat követő évben csökken a pártokba, de leginkább a kormánypártokba vetett bizalom mértéke, mivel ekkor már megmutatkozik némi eredménye a megkezdett programoknak. A kormánypártok támogatottsága a cikluson belül jellemzően alacsonyabb, mint az ellenzéké. A választások évében viszont a kampányok feledtetik a korábbi bizalomcsökkenést. Mivel az önkormányzati választások csak fél évvel követik az országgyűlési választásokat, ezért problémás a pártok támogattságából következtetni az önkormányzatok pártosodására. A 2014-es választást követően talán már lehet következtetni erre, mivel az Alaptörvény 35. cikke alapján az önkormányzati képviselő-testületeket öt évre választják meg, így elméletileg az országos kampányok hatása, melyek rendszerint nagyobb horderejűek, az (új) kormány hivatalba lépése, kevésbé befolyásolhatja majd a helyi választásokat. A korábbiakból következik, hogy a pártok országos teljesítménye, megítélése hatással van a helyi eredményekre. 2002-ben és 2010-ben a kormánypártokba vetett bizalom magasabb volt, mint az ellenzék támogatottsága. 2002-ben a Medgyessy-kormány 10 százalékponttal magasabb bizalmi indexnek örvendett, mint az ellenzék, ráadásul a 100 napos program is jól indult, mégis ekkor volt a legalacsonyabb az önkormányzatokba bejutott pártok aránya. 2010-ben a kormány 12 százalékponttal magasabb támogatottsággal rendelkezett, mint az ellenzék, és ekkor újra az 1994-eshez hasonló mértékű pártosodást tapasztalhattunk az önkormányzatokban. Ennek két oka lehet, egyrészt ez volt a második olyan választási év, melyben a kormánypártok kétharmadot szereztek az országgyűlésben, másrészt 2010 a választások tekintetében mondhatni deviáns, mivel ekkor nyolc év után került sor a kormányváltásra és sok szavazat az

előző kormány ellen szólt. Ez az eufória kitartott egészen az önkormányzati választásokig. 2006-ban, a kormánypártok támogatottsága 3 százalékponttal volt alacsonyabb az ellenzékénél, mely elsődleges oka az őszi beszéd kiszivárgása. Valószínűleg ez is hatással lehetett arra, hogy nőtt azoknak az önkormányzatoknak az aránya, melyekben pártok is találhatók. Feltételezésem szerint ugyanis ez az ellenzék számára a helyi hatalom megszerzésére adott lehetőséget, így motiváltak voltak abban, hogy minél több jelöltet bejuttassanak az önkormányzatokba.

E kapcsán tehát felmerül, hogy az önkormányzatok pártosodását befolyásolja a jelöltállítás is. Az ingadozást meghatározhatja az is, hogy a pártok kevesebb jelöltet állítanak az egyes években, vagy többen indulnak el függetlenként a helyi választásokon. Persze ezt nagymértékben befolyásolja a választói oldal is, hogy adott esetben kinek adja az ajánlószelvényét: inkább valamilyen pártnak vagy inkább független indulónak. A korábbiakból kiderült, hogy a pártok a 3000 és 5000 fő közötti településeken rekedtek meg. Emiatt megnéztem, hogy a kislistás/egyéni listás választási eljárást alkalmazó településeken hogyan alakult a független és a pártszínekben indulók aránya.²⁴ (Melléklet 7. táblázat) 1994-ből nem állt rendelkezésemre összesített adat a 10 000 fő alatti településeken induló jelöltekről, ezért az 1998-as adatokat veszem alapul. 2002-ben, mikor a pártosodási arány csökkent, az előző választáshoz képest 17,7 százalékponttal nőtt a független jelöltek aránya és 36,48 százalékponttal kevesebb pártjelölt volt. 2006-ban csak 4,9 százalékponttal indult kevesebb független jelölt a kislistás önkormányzati választásokon, viszont 38,03 százalékponttal több jelöltet tudtak állítani a pártok a 10 000 fő alatti településeken, mint négy évvel korábban. Ekkor nőtt is azoknak az önkormányzatoknak az aránya, melyekbe pártok is bejutottak. A 2006-os eredményeknél fontos, hogy az ellenzéki pártok 94,43 százalékponttal több jelöltet állítottak, mint 2002-ben, illetve mintegy 120 százalékponttal több jelölt tartozott valamilyen ellenzéki párthoz, mint valamilyen kormánypárthoz. A kormánypártok jelöltjeinek száma a 10 000 fő alatti településeken 15,8 százalékponttal kevesebb volt, mint négy évvel korábban. Ezek az adatok is sugalmazzák, hogy 2006-ban az ellenzék valóban lehetőséget látott a helyi választásokban és ehhez megkapták a kellő választói támogatást is. 2010-ben tovább nőtt azoknak az önkormányzatoknak az aránya, ahol már a pártok is megjelentek. Ebben az évben ugyan csökkent mind a pártos, mind a független jelöltek aránya, viszont nem azonos mértékben. A 10 000 fő alatti településeken az előző választáshoz képest csak 5,79

²⁴ Minden esetben a jelöltek bruttó sorrendjét vettem figyelembe, és ezeket hasonlítottam össze az egyes években. Az adatok forrása: valasztas.hu

százalékponttal kevesebb pártszínekben induló jelölt volt, míg a független jelöltek aránya 21,29 százalékponttal csökkent. Ezen adatok alapján a jelöltállítás hatással van az önkormányzatok pártosodására. Azon választások esetén, mikor valóban tétje van a helyi választásoknak az országos politika szempontjából, a jelöltek a kisebb településekre is koncentrálnak. 2006-ban az ellenzék számára valódi lehetőséget jelentett az önkormányzati választás, mivel így igazi ellensúlyt képezhettek a kormányzó pártokkal szemben a parlamenten kívül is. Ekkor a minél több helyi hatalom megszerzése bizonyult a követendő stratégiának. 1994-ben és 2010-ben pedig a kormányzó pártok további hatalomszerzése lehetett a fő motiváció, ugyanis mindkét esetben a parlamenti kétharmadot kívánták bővíteni a helyi szint megszerzésével. Természetesen továbbra is kérdés, hogy az 1998-as és 2002-es választások alkalmával azért volt kevesebb pártszínekben induló jelölt, mert nem kaptak a választóktól elegendő számú ajánlószelvényt vagy azért, mert a pártok nem is próbáltak jelöltet állítani ezeken a településeken.

Korábban feltételeztem, hogy egy település társadalmi-gazdasági szempontból való elmaradottsága befolyásolhatja az önkormányzatok pártosodását. Megnéztem, hogy a hátrányos helyzetű és a nem elmaradott települések között van-e egyáltalán különbség a képviselő-testületek pártarányát tekintve. Az egyes választási években a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken jellemzően alacsonyabb a testületekben meglévő átlagos pártarány.²⁵ Míg a nem elmaradott községek, illetve városok képviselő-testületeinek átlagosan 10-16 százalékát pártok alkotják, addig a hátrányos települések testületeiben ez az átlagos arány 10 százalék alatt marad az egyes években. Megnéztem, hogy ez a véletlen műve vagy valóban van kapcsolat a társadalmi-gazdasági fejlettség, illetve a pártok aránya között. Mind az öt vizsgált választási évben a pártok aránya és a társadalmi-gazdasági elmaradottság ténye között (1 százalékos szignifikancia szinten) szignifikáns kapcsolat van, bár ez mind az öt esetben gyenge kapcsolatnak tekinthető.²⁶ Az elmaradottság tényének ismerete csak 2-3 százalékban magyarázza a testületek pártosságát. Hipotézisemben azt feltételeztem, hogy a hátrányos helyzetű településeken a függetlenek dominálnak, ezért megvizsgáltam, hogy van-e különbség e tekintetben a települések között. Átlagosan 8,5 százalékpontos különbség van az elmaradott és a nem elmaradott települések önkormányzatai között a függetlenek arányát tekintve. Árnyaltabb képet kapunk, ha az egyes népességekategóriákra is lebontjuk a hátrányos

²⁵ Átlagos pártarány a nem hátrányos településeken: 16,36 százalék (1994), 11,34 százalék (1998), 10,57 százalék (2002), 13,09 százalék (2006), 16,23 százalék (2010)

Átlagos pártarány a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken: 8,39 százalék (1994), 5,19 százalék (1998), 3,26 százalék (2002), 5,18 százalék (2006), 9,2 százalék (2010)

²⁶ Az Eta mutatók értéke mind az öt esetben 0,1 és 0,2 közöttiek.

helyzetű és a fejlett településeket. (Melléklet 8. táblázat) Az 1300 fős lakosságszámig nincs lényeges eltérés a két típusú település között a függetlenek arányát tekintve. 1300 és 3000 fő között azonban átlagosan 5,5 százalékponttal nagyobb arányban vannak függetlenek a fejlett települések önkormányzataiban. 3000 és 10 000 fő között pedig már a hátrányos helyzetű települések képviselő-testületeiben vannak nagyobb arányban függetlenek.²⁷ *Mivel nem túl nagyarányú a két típusú település közti különbség a függetlenek arányát tekintve, ezért nem állítható, hogy az elmaradott településeken inkább a függetlenek dominálnak a fejlett településekkel szemben, így megdőlt a hipotézisem.*

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy mi és hogyan befolyásolja a pártok arányát az önkormányzatokban. Minden évre megnéztem, hogy a lakosságszám, a társadalmi-gazdasági elmaradottság, valamint a választási rendszer milyen hatással van a pártosodás mértékére. Az 1994-es választás kivételével további magyarázó változóként vontam be az előző ciklusok pártosodását. Ennek relevanciája elsősorban a kislistás választási rendszert alkalmazó településeken lehet, ha abból indulunk ki, hogy jellemzően itt kapnak lehetőséget a független jelöltek. Előfordulhat, hogy az előző ciklus tapasztalatai alapján választanak adott esetben a pártok helyett függetleneket vagy fordítva. Az egyes választási években tapasztalt pártosodási arányok között szignifikáns és erős kapcsolat van. Jellemzően a legerősebb kapcsolat mindig a közvetlenül megelőző ciklusban tapasztalt pártosodással van.²⁸

A felállított regressziós modell az 1994-es pártosodásra vonatkozóan szignifikáns; 32,2 százalékbán magyarázza a pártarányok varianciáját. A lakosságszám növekedése, valamint a listás választási rendszer, ahogy az várható pozitívan befolyásolja a pártosodás mértékét, míg a társadalmi gazdasági szempontból való elmaradottság gátat vet a pártok jelentős megjelenésének. A legnagyobb hatása a választási rendszernek van, mivel 10 000 fő felett a kompenzációs lista állításának lehetősége motiválttá teszi a pártokat a helyi választásokon való részvételre. A vegyes választási rendszerben ceteris paribus átlagosan 55 százalékponttal magasabb a pártok aránya, mint a listás választási eljárás esetén. 1998-ban az előző ciklus tapasztalatának nagyobb hatása van a pártok testületi arányaira, és csak második helyen szerepel hatását tekintve a választási eljárás típusa. Ekkor a települések társadalmi-gazdasági elmaradottságának nem volt szignifikáns hatása a pártosodásra. Ha egy százalékponttal nő az 1994-es önkormányzati pártarány, az ceteris paribus átlagosan 42,7

²⁷ 3000 – 5000 fős településeken átlagosan 3,26 százalékponttal, az 5000 és 10 000 fő közötti településeken pedig átlagosan 13,66 százalékponttal több független található az egyes képviselő-testületekben.

²⁸ Az adott választási évben tapasztalt pártarány és az előző ciklus átlagos pártaránya közötti kapcsolatok esetében a Pearson mutató értéke 0,7 fölötti, illetve minden egyéb esetben 0,55 és 0,7 közötti.

százalékpontos növekedést eredményez az 1998-as képviselő-testületekben. Megvizsgálva, hogy ez miként alakult a kislistás, illetve a vegyes választási rendszert alkalmazó településeken, az eredmények azt mutatják, hogy a kislistás településeken a társadalmi-gazdasági elmaradottság, illetve a 10 000 fő feletti településeken a lakosságszám csak 10 százalékos szignifikancia szinten szignifikáns. Mindkét esetben az előző ciklus tapasztalatának van a legnagyobb hatása. Az arányokban már csak a testületek mérete miatt is különbség van. A kislistát alkalmazó településeken, ha 1994-ben egy százalékponttal magasabb a pártok aránya a testületben, akkor az ceteris paribus átlagosan 37,3 százalékponttal növeli 1998-ban a pártok arányát a képviselő-testületben. Ez a vegyes választási rendszerű önkormányzatokban 59,1 százalékpontos változást eredményez. Az ezt követő választások hasonló képet mutatnak abból a szempontból, hogy továbbra is *a legnagyobb hatása az előző ciklusnak van, ezt követően pedig a választási rendszer típusának.* A társadalmi-gazdasági elmaradottság csak a 2002-es választásokon bírt némi befolyásoló erővel, ugyanis a hátrányos helyzetű települések képviselő-testületeit 1,3 százalékponttal alacsonyabb pártosodás jellemezte. Az előző ciklusbeli tapasztalat ingadozó képet mutat. 2002-ben, ha a pártok előző ciklusbeli aránya 1 százalékponttal nő, akkor az 54 százalékpontos emelkedést eredményez az aktuális választáson. Ez a növekedés 2006-ban 81,2 százalékpont, míg 2010-ben 66,9 százalékpont. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy 2010-ben a megszerezhető mandátumok száma lecsökkent, ezért a növekedés valójában a pártképviselek számát tekintve stagnálást is jelenthet, adott esetben csökkenést is. Külön vizsgálva a kislistás és a vegyes választási rendszert alkalmazó településeket két érdekes jelenség is található. Egyrészt az előző ciklusbeli tapasztalat 2006-tól nagyobb mértékű pártosodást eredményez, mint a vegyes rendszerben; másrészt 2006-ban és 2010-ben a 10 000 fő alatti településeken pozitív hatása van társadalmi-gazdasági elmaradottságnak. Számszerűsítve ezek a következőket jelentik. Már a 2002-es választás alkalmával minimális különbség volt a kislistás és a vegyes választási rendszerű települések között a korábbi ciklus befolyásoló erejét illetően. Az 1998-as pártarány 1 százalékponttal való növekedése kislista esetén 45,8 százalékpontos növekedést eredményezett, vegyes rendszer esetén 49 százalékpontot. 2006-tól a 10 000 fő alatti településeken ez a növekedés 69,8 százalékpont volt, míg az e lakosságszám feletti településeken csak 43,4 százalékpont. 2010-ben az egyéni listás választási rendszerű településeken már csökkent ez az érték (52,9 százalékpont), viszont továbbra is nagyobb növekedést eredményez a testületi arányokban, mint a 10 000 fő feletti településeken (47 százalékpont). Mindez nagyarányú növekedésnek tűnik, viszont ez valójában csak egy-két további főt jelent a képviselő-testületekben. A társadalmi-gazdasági

szempontból elmaradott településeken 2006-ban 1,4 százalékponttal magasabb volt a testületekben a pártok aránya, mint a fejlett településeken; 2010-ben ez 1,8 százalékponttal nagyobb pártosodást jelentett.

Mindezek után megnéztem, hogy az egyes években mi jellemezte a „pártos” önkormányzatokat, illetve milyen összetételűek voltak. Pártosnak tekintettem minden olyan önkormányzatot, ahol a testületben az országos pártok aránya meghaladja a 40 százalékot. 1994-ben 464 önkormányzat tartozott ebbe a kategóriába, az átlagos képviselő-testületi pártarány 64,4 százalék volt. Ezen önkormányzatok 71 százaléka 10 000 főnél kisebb településeken működött, itt az átlagos pártarány 58,7 százalék; a 10 000 főnél nagyobb városokban 19,62 százalékponttal magasabb ez az átlagos érték. 1998-ban lecsökkent a pártos önkormányzatok aránya, és ekkor már csak 270 olyan képviselő-testület volt, melyben 40 százalék feletti a pártarány. Közel fele-fele arányban voltak kislistás és vegyes választási rendszerű települések. Az egyes években az önkormányzatok pártosságát tekintve a kislistás településeken figyelhető meg jelentősebb ingadozás, viszont az átlagos pártarány viszonylag állandó, 58-62 százalék között mozog. A 10 000 fő feletti településeken a képviselő-testületekben a pártok aránya átlagosan 75-85 százalék. A kislistás településeken belül a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott települések aránya 15 és 32 százalék között mozog, a 2010-es választásokon volt a legmagasabb az arányuk. Ezek a települések jellemzően 1000 és 2000 fő közötti lakossággal rendelkeznek. A társadalmi-gazdasági szempontból nem elmaradott 10 000 fő alatti települések átlagos lakosságszáma 3000 és 4600 fő között mozog. Az átlagos testületi pártarányokat tekintve nincs szignifikáns különbség, átlagosan 3,89 százalékponttal magasabb a pártarány a fejlett településeken lévő pártos önkormányzati képviselő-testületekben. (Melléklet 9. táblázat)

Megvizsgáltam, hogy a pártos önkormányzatokban miképpen áll össze a testület. Elmondható, hogy jellemzően a helyi választások alkalmával a kormánypártok felülreprezentálnak az önkormányzatokban, kivételt képez ez alól a 2006-os választás, mikor az ellenzéki pártok szerezték meg helyi szinten a hatalmat. (Melléklet 10. táblázat) *Eltérés van azonban a 10 000 főnél kisebb, illetve nagyobb települések között abban, hogy milyen arányban támogatták a kormánypártokat és az ellenzéket.* 1994-ben a kislistás választásokon a települések 52,9 százaléka a kormány ellen szavazott és csak 40,5 százalékuk támogatta az önkormányzati választásokon a kormánypártok jelöltjeit. A vegyes választási rendszerű városoknak csak 22,6 százaléka szavazott a kormánnyal szemben, míg 67,7 százalékukban a

kormánypártok domináltak. 1998-ban a 10 000 fő feletti települések közel azonos arányában állt fel ellenéki, és kormánypárti többségű testület. 10 000 fő alatt a pártos önkormányzatoknak csak negyedében szerzett az ellenzék többséget, míg az önkormányzatok 66,4 százalékában a kormánypártok domináltak. 2002-ben az előző ciklushoz képest fordított helyzet állt elő, ugyanis a kislistás rendszerű települések közel azonos hányadában volt kormánypárti, illetve ellenzéki többségű képviselő-testület. A 10 000 fő feletti települések 65,7 százalékában viszont kormánypárti többségű önkormányzat állt fel. 2010-ben mind a 10 000 fő alatti, mind az a feletti lakosságú települések 90 százalékán a kormánypártok által dominált testületek voltak, és csak a települések 6 százalékában tett szert többségre az ellenzék. Mind az öt választási évet tekintve elhanyagolható azoknak az önkormányzatoknak az aránya, melyekben a kormánypártok és az ellenzék egyforma létszámmal képviseltetik magukat.

Az önkormányzati választásokon nem ritka, hogy a választási siker reményében az országos pártok helyi szervezetekkel közösen indítják el a jelölteket. Ennek két célja is lehet. Egyrészt az alacsonyabb lakosságú településeken könnyebben szavazhatnak egy párt által is támogatott jelöltre, ha látják, hogy egy vagy több helyi szerveződés is támogatja; másrészt a nagyobb lélekszámú településeken a koalíciók a lakosság minél nagyobb lefedettségét eredményezik. Tehát a két célból az első a helyi szintű elfogadottságot segíti elő, így megkönnyítve a pártok mélyebb társadalmi beágyazottságát; a második pedig a választói réteg minél szélesebb körű lefedettségét, a szavazatok minél nagyobb arányának megszerzését teszik lehetővé. A 40 százalék feletti testületi pártarányral rendelkező önkormányzatokat megvizsgáltam abból a szempontból is, hogy az egyes pártok képviselői között milyen arányban vannak a helyi/területi vagy egyéb, a parlamentben nem szereplő politikai szervezetekkel koalícióban bejutott személyek és a „tisztán” pártszínekben indulók. Feltételeztem, hogy az egyes években a korábbi ciklus kormánypártjai nagyobb arányban szövetkeznek más pártokkal, illetve szervezetekkel, mint az inkumbens kormánypártok. Bár 2006-ban nem volt kormányváltás, mégis az országos események indokolják, hogy ebben az esetben is megvizsgáljam az egyes helyi-országos koalíciókat. Ebben a speciális esetben a feltételezésem úgy módosult, hogy 2006-ban az MSZP-SZDSZ koalíciónak nagyobb szüksége volt a szövetségesekre, mint az ellenzéknek. Mivel minden esetben koalíciós kormányról volt szó, ezért a helyi koalíciók vizsgálatakor nem csak az egyes pártokat, de azok koalícióit is vizsgáltam. (Melléklet 11. táblázat) Az eredmények azt mutatják, hogy az 1994-es, 2002-es és 2010-es választások alátámasztják hipotézisemet, és valóban a volt

kormánypártok színeiben bejutott képviselők között nagyobb arányban vannak olyanok, akik helyi szervezetekkel vagy a parlamentbe eddig be nem jutott pártokkal kötöttek koalíciót, mint az inkumbens kormánypárt képviselői között. Az arányokat tekintve a 2002-es választás tekinthető figyelemre méltónak, ugyanis ekkor a jobboldal képviselőinek több mint 50 százaléka helyi szövetséggel jutott be az egyes önkormányzatokba, míg a kormánypárt képviselőinek csupán 14,31 százaléka élvezte más szervezetek támogatását is. 1998-ban ellentétes kép rajzolódik ki, ekkor az aktuális kormánypárt színeiben politizálók 22,9 százaléka kötött szövetséget egyéb szervezetekkel, míg a leköszönt kormánypártok képviselőinek csak 6,82 százaléka jutott be ilyen koalícióban. A 2006-os választásra vonatkozó feltételezésem megdőlt, ugyanis az ellenzéki pártok képviselőinek több mint negyede jutott be egyéb szervezetek támogatását élvezve, míg az MSZP-SZDSZ helyi képviselői esetében ez az arány kevesebb mint 10 százalék. Ennek oka lehet, hogy az ellenzéki pártok, azon túl, hogy lényegesen több jelöltet állítottak ezen a választáson, mint a kormánypártok, biztosra akartak menni a sikerüket illetően, ezért a minél szélesebb választói lefedettségre törekedtek. Bár az is lehet, hogy pusztán egy, a jobboldalra jellemző sajátosságról van szó. Megnéztem, hogy ezek a koalíciók jellemzően a 10 000 fő alatti vagy a feletti településeken kötöttek meg elsősorban. (Melléklet 12. táblázat) Feltételeztem, hogy a szövetségek elsősorban a kislistás települések sajátjai, mivel a 10 000 fő feletti településeken a pártok nem „ismeretlenek” a lakosság számára, így kevesebb segítségre van szükségük. Az eredmények azonban azt mutatják, hogy a parlamenti pártok sokkal inkább a vegyes választási rendszert alkalmazó településeken léptek szövetségre már szervezetekkel, körülbelül a koalícióban bejutott képviselők aránya a 10 000 fő feletti településeken átlagosan kétszer akkora mint a kislistás településeken. Ennek egyik oka lehet, hogy a 10 000 fő feletti városokban megszerezhető mandátumok értékesebbek lehetnek, és adott esetben könnyebb megszerezni azokat, mint a kislistás rendszerben. Másik ok lehet, hogy itt csak azokat a testületeket vizsgáltam meg, melyek legalább 40 százalékában jelen vannak a pártok. Lehet, hogy, ha a teljes sokaságra vizsgálnánk meg a koalíciókat, egy egészen eltérő képet kapnánk és a társadalmi beágyazottság növelése kerülne előtérbe.

Összefoglalva a kvantitatív kutatás fő eredményeit, kiderült, hogy az önkormányzatoknak csak kis arányában találhatók pártok, illetve még kevesebb azoknak az önkormányzatoknak a száma, melyekben a képviselő-testületi többséget is megszerezték. 1994 után csökkent azoknak a képviselő-testületeknek a száma, melyekben pártok jelöltjeiként bejutott képviselők is ültek, majd 2006-tól ismét nőtt a számuk. 2010-ben a

pártok önkormányzati jelenlétét tekintve ott tartunk, mint 1994-ben, azzal a különbséggel, hogy akkor még Horváth M. Tamás 1300 főben határozhatta meg a kritikus lakosságszámot, most viszont ez 3000 fő, bár az 1300 és 3000 fős települések önkormányzatainak 49 százalékában újra megtalálhatóak a pártok. Figyelemre méltó viszont az a tendencia, mely az 5000 fő feletti településeken megfigyelhető, ugyanis 1998-tól választásról választásra nőtt azoknak az önkormányzatoknak az aránya, melyekben a pártok képviselői megszerezték a mandátumok közel felét. A társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott és az e szempontból nem hátrányos települések képviselő-testületeiben nem találtam szignifikáns eltérést a pártok arányát tekintve, bár tény, hogy ez a 10 000 fő alatti településekre vonatkozik. A pártos önkormányzatokként definiált önkormányzatok között egyaránt található hátrányos és e szempontból fejlett település is. A pártosodás mértékére minden esetben az előző ciklus pártossága, valamint a választási rendszer volt a legnagyobb hatással, a legtöbb esetben a társadalmi-gazdasági elmaradottság ténye egyáltalán nem vagy csak kis mértékben befolyásolta az adott választáskor felállt képviselő-testület összetételét. Bár az önkormányzati választások eredménye tükrözi az országgyűlési választások eredményét (kivételt képez ez alól 2006), mégis érdekes, hogy a 10 000 fő alatti és feletti településeken nem egyformán szavaznak, tehát például 1994-ben a kislistás rendszert alkalmazó települések nagyobb arányban szavaztak az aktuális kormány ellen, mint mellett, míg a 10 000 fő feletti települések döntő többségében a kormánypárti többségű testületek álltak fel. A többi választást tekintve az arányokban mutatkoztak eltérések. A pártos önkormányzatokban megvizsgált koalíciók a feltételezésemmel ellentétben a vegyes választási rendszerű településekre jellemzőek, illetve sugalmazzák, hogy egyfajta jobboldali sajátosságról lenne szó. Ennek igazolása azonban egy későbbi kutatás lehetséges tárgyát képezi.

3.2 Ahogy a képviselők látják

Ebben a fejezetben a kvalitatív vizsgálat eredményeit foglalom össze. Tekintve, hogy ez egy jelenleg is folyó kutatás, ezért itt csak az eddigi tapasztalatokról írok. Két megye (Hajdú-Bihar és Veszprém megye), összesen 12 településén²⁹ készítettünk interjúkat polgármesterekkel és önkormányzati képviselőkkel³⁰. (A kérdőívek vonatkozó blokkja a Melléklet 6.2 Kérdőív fejezetében található.) E kutatás célja, hogy kiderüljön, hogyan vélekednek az önkormányzatok szereplői a pártok helyi szintű jelenlétéről. E kapcsán minden interjúalanyt megkértünk, hogy egy hetes skálán döntse el, melyik állítással ért inkább egyet:

²⁹ Hajdú-Bihar megye: Balmazújváros, Bocskai kert, Derecske, Hajdúdorog, Mikepércs, Polgár, Téglás
Veszprém megye: Balatonfüzfő, Berhida, Öskü, Pétfürdő, Várpalota

³⁰ Ez összesen 30 interjút jelent.

a pártok szerves részei az önkormányzatoknak (7), mivel így biztosítható az országos és a helyi szint közötti folytonosság, vagy nincs helyük a testületekben (1), mert az a pártpolitika helyi ügyekre való rátelepedését jelenti. Az átlagos pontszám 3,167, ami inkább a pártok helyi szintű nélkülözhetőségére utal. Megnéztem, hogy a válaszok hogyan oszlanak meg a független, illetve a párt által jelölt képviselők között. A függetlenek átlagos értékelése 1,85, míg a pártok képviselői esetén ez az átlagos érték 4,18, tehát a skála közepén helyezték el magukat. Hipotézisemben feltételeztem, hogy a függetlenek a helyi politika nélkülözhető elemeinek tekintik a pártokat, míg azok, akik pártszínekben jutottak be a testületbe, fontosnak tartják a pártok jelenlétét. A kapott eredmények alapján az állítás első része megfelel a valóságnak a vizsgált településeken, amit alátámaszt az is, hogy a függetlenek által adott legmagasabb érték a 4-es volt (1 fő). A pártképviselek esetében viszont nem ennyire egyértelmű a helyzet. A megkérdezettek többsége középre pozícionálta álláspontját, és a skála két oldalán közel azonos arányban vannak azok, akik szerint a pártoknak nincs helye az önkormányzatokban, és azok, akik szerint a pártok igenis szerves részei az önkormányzatoknak. Ez kissé ellentmondásos, mert ha az adott személy szerint nincs szükség a pártokra helyi szinten, akkor ő miért indult pártszínekben? Természetesen megkérdeztük a pártképviseleket, hogy a legutóbbi önkormányzati választáson miért indultak el valamely párt jelöltjeként, az mennyiben befolyásolta a választási szereplésüket. Megnéztem, hogy azon személyeket, akik szerint inkább nincs szükség a pártokra helyi szinten, mi motiválta abban, hogy párt támogatásával induljanak el a megmérettetésen. Az érintett személyek, kivétel nélkül, a korábbi párttagságukra hivatkoztak, ha valaki egy párthoz tartozik, akkor azt nyíltan vállalnia kell. Az, hogy az ehhez a párthoz való tartozás pozitívan befolyásolta-e választási szereplésüket, nem egyértelmű. Volt, aki számára valóban előnyt jelentett és volt, akinél saját bevallása szerint, inkább a személye segítette a pártot és nem fordítva. Nyilvánvalóan az MSZP színeiben indulókat hátráltatta a pártszínekben való indulás, míg a 2010-ben nyertes jobboldal által támogatott jelöltek számára a párt inkább növelte az esélyeiket. Az összes pártképviselelő motivációját tekintve a legtöbben szintén a korábbi tagságukat említették (88,24 százalék), és csak ketten hivatkoztak arra, hogy a párt támogatása esélynövelésre szolgált.

A kutatás része annak feltérképezése is, hogy a polgármesterek és a képviselők szerint az országos pártok képviselő-testületekben való megjelenése hogyan hat az önkormányzati munkára. A megkérdezettek fele szerint nem jó az, ha az önkormányzatokban megjelennek e politikai szervezetek képviselői, melyet elsősorban azzal indokoltak, hogy a pártpolitika elnyomja a helyi érdekeket, illetve a lokalitásról és szakmaiságról a hangsúly a felülről jövő pártutasításokra kerül, és ezen képviselők számára a párt határozza meg, hogy pontosan

milyen álláspontot kell képviselniük. Ez értelmezhető úgy, hogy esetükben módosul a képviselő fogalma, és sokkal inkább tekinthetőek a párt megbízottjainak, mint a lakosságénak. Ez persze magában hordozza azt is, hogy az elszámolási kötelezettség is inkább felfelé érvényesül, mint a választók felé. Kifejezetten hátrányosnak tartják, ha ellentétes pártokat képviselők kerülnek be az önkormányzatokba, mert az jellemzően viszályt szül, és az hátráltatja a település fejlődését. A válaszadók 23,3 százaléka szerint viszont a pártok jótékony hatással vannak az önkormányzatokra, amit jellemzően a kapcsolataiknak köszönhető lobbitevékenységgel indokoltak. Akadt olyan vélemény is, mely a pártok képviselői esetén a kiszámíthatóságot jelölte meg pozitívumként, mondván a „párt kötelez”, tehát a nyíltan felvállalt hovatartozás meghatározza, hogy a későbbiekben mit fog csinálni az adott képviselő, így ez egyfajta biztonságot jelent. A megkérdezettek negyede vélekedett úgy, hogy a pártok képviselője pozitív és negatív hozadékkal is jár, vagy semleges álláspontot képviselve a pártokat adottságként kezelte. Jellemzően a két szélsőséges álláspont érvei vegyültek, tehát jó, ha megjelennek a pártok, mert eredményesebben érvényesíthetik a település érdekeit, mint mások; illetve rossz, ha a helyi érdekek másodlagossá válnak a párt érdekeihez képest. Volt, aki a pártok megjelenésének hatását attól tette függővé, hogy kormánypárti vagy ellenzéki képviselő(k)ről van szó. Előnyösebbnek tekinthető, ha a kormányéval azonos oldal jelenik meg az önkormányzatokban is. Ha megnézzük, hogy a függetlenek és a pártok képviselői hogyan vélekedtek a kérdésről, akkor a megkérdezett függetlenek, egy kivételével azt mondták, hogy nem jó, ha a pártok bekerülnek az önkormányzatokba. Ezzel szemben a pártok képviselőinek döntő többsége képviselőjük pozitív oldala mellett foglalt állást.³¹

Az a tény, hogy valaki pártszínekben jutott be az önkormányzati képviselő-testületbe, a válaszadók 66,7 százaléka szerint meghatározza az önkormányzati munkát. (Melléklet 13. táblázat) Érdekes, hogy a függetleneknek „csak” 53,8 százaléka szerint számít, hogy az adott képviselő pártszínekben jutott be a testületbe. A pártszínekben bejutott képviselőknél ez az arány 76,47 százalékos, ami egy nem homogén testület esetén érthető. Egy pártok szempontjából osztott testület esetén ugyanis az egymás ellen szavazás és az ideológiai különbségek akadályozhatják a munkát. Abban az esetben, ha az a kérdés, hogy a pártok inkább akadályozzák, vagy inkább segítik az önkormányzatok működését, akkor a függetlenek 72,73 százaléka és a pártképviselek 52,94 százaléka szerint inkább gátló tényezők

³¹ Joggal merülhet fel kérdésként, hogy a pártok jelöltjeként bekerült képviselők esetén befolyásoló tényező-e az interjúalany pozíciója, tehát az, hogy egy olyan párt támogatottja, amely kisebbségben van a testületben (más párttal vagy a függetlenekkel szemben) vagy jelölő szervezete többséget képez. Ennek vizsgálata a jelenlegi kis elemszám miatt azonban még nem vezetne eredményre.

a pártok. Az arányok megfordulnak, ha az országos pártok jelenlétének előnyei számítanak, és ekkor a függetlenek 54,54 százaléka, a pártképviselők 64,7 százaléka véli úgy, hogy jelenlétük segíti az önkormányzatok működését. Az összes válaszadót tekintve 28,6 százalék szerint még önkéntelenül is akadályozzák e politikai szervezetek a helyi önkormányzatok működését, mert a párthoz tartozás, a párt képviselete megköti a képviselők gondolkodását és nem a település érdekeit helyezik előtérbe. (Melléklet 14. táblázat) Ezzel szemben azok aránya, akik szerint a pártok kifejezetten segítik az önkormányzatok működését körülbelül 10 százalékponttal alacsonyabb. Csupán egy válaszadó vall semleges álláspontot, miszerint a pártok se nem akadályozzák, se nem segítik a munkát, ami abból ered, hogy a pártok nem mint pártképviselők foglalnak helyet a testületben, hanem mint a település lakosai. Volt, aki szerint a pártok akadályozzák a testületi munkát, de kivételes esetekben (forrásszerzés) segítheti is a települést; és volt olyan is, aki szerint alapvetően a pártok segítik az önkormányzati munkát, de néha inkább ellene hatnak a felesleges politikai viták miatt. A válaszadók 42,86 százaléka nem adott egyértelmű választ, mivel szerintük alapvetően nem befolyásolják a pártok a testületi munkát, viszont bizonyos esetekben a már korábban említett előnyök és hátrányok miatt, segítik és/vagy akadályozzák az önkormányzati döntéshozatalt.

Mindebből, tehát az derül ki, hogy a vizsgált településeken a pártok megjelenése a helyi önkormányzatokban inkább konfliktust szül, és nem az országos és helyi politika közötti kapcsolatot teremti meg, bár kapcsolat van, de az csak egyirányú: felülről lefelé. Úgy tűnik az a visszacsatolási mechanizmus, mely lehetőségét a pártok biztosíthatnák (még) nem működik, mivel az egyes képviselők hamarabb mennek szembe a helyi érdekekkel, mint a pártjukkal. Azon személyekre, akik valamely országos jelentőségű párt jelöltjeként jutottak be az önkormányzatokban, valóban a legmegfelelőbb szó a „pártképviselő”, mert amint akkora létszámmal jelennek meg a testületekben, hogy az hatással legyen a döntésekre vagy az eltérő ideológiájú pártok képviselői kiegyenlített arányban kerülnek be, sokkal fontosabbá válik a pártpolitika, mint a helyi ügyek megoldása. A képviselő elsősorban a párt megbízottja lesz és csak másodsorban a lakosságé. A függetlenek és a pártszínekben bejutott képviselők között nincs egyetértés a képviselet célját illetően. (Melléklet 15. táblázat) Még a megkérdezett függetlenek is megosztottak abban a kérdésben, hogy a pártképviselők önkormányzati tevékenységük során pártjuk helyi szintű képviseletére fókuszálnak vagy a helyi problémák megoldását helyezik előtérbe. A pártjelölt képviselők többsége viszont egyértelműen azt állította, hogy ők a helyi problémákra koncentrálnak és csak sokadlagos szempontjuk a társadalom és a párt kapcsolatának erősítése. Önkormányzati képviselőként valóban a helyi ügyek megoldását kell(ene) szem előtt tartania, amit nem írhatna felül semmilyen pártutasítás.

A döntéshozatali folyamat során azonban az ügyek átideologizálásával és politikaivá tételével a helyi érdek megvalósulásának akadályai lehetnek. Ahogy az a képviselői véleményekből kiderült az országos jelentőségű pártok helyi szintű jelenlétének szükségessége nem egyértelmű, valamilyen mértékben szükség van rájuk, érdekérvényesítő potenciáljuk miatt, viszont nem a helyi pártképviselők biztosítják az országos és helyi szint közötti kapcsolatot, ha csak annyiban nem, hogy a párt álláspontjának megfelelően szavaznak vagy adott esetben tartózkodnak.

4. Összefoglalás

Dolgozatomban az országos pártok helyi önkormányzatokban való jelenlétével foglalkoztam. Fő kérdésem az volt, hogy hol vannak a pártok, illetve mi befolyásolhatja a megjelenésüket. Az 1994 és 2010 közötti választásokat tekintve, az önkormányzatoknak csak csekély hányadában jelentek meg az országos pártok. Az elmúlt öt választás során ráadásul egy V-alak rajzolódik ki e tekintetben, mely során 1994 után a pártok kiszorultak az 1300-3000 fős népességű települések nagy részéről, 2002-ben már csak az 5000 és 10 000 fős települések önkormányzataiba szorultak. 2006-tól ismét fellendülni látszott az önkormányzatok pártosodása, és újra megjelentek a 3000 fős településeken. Feltételeztem, hogy az 1994-es választást követően fokozatosan a lakosság egyre mélyebb rétegeiben jelennek meg a pártok, és így állandó szereplőkké válnak az alacsonyabb népességszámú települések önkormányzataiban. [H1] Ez a feltételezésem megdőlt a pártosodás előbb leírt időbeli alakulása miatt. Fontos még, hogy bár 2010-re újra csak a 3000 és 5000 fős települések önkormányzataiba jutottak vissza a pártok, a testületi többséget csak a 10 000 fő feletti városok önkormányzataiban birtokolták szinte állandó jelleggel. Ami érdekes, hogy az 5000 és 10 000 fő közötti települések önkormányzatainak egyre nagyobb hányadában szerezték meg a képviselői mandátumok közel felét a pártszínekben bejutott képviselők. Megvizsgáltam, hogy milyen tényezők magyarázhatják ezt az ingadozást, különösen a 10 000 fő alatti településeken. Feltételeztem, hogy a pártokba vetett bizalom időbeli alakulása hatással van a pártok önkormányzatokban való megjelenésére. [H3] Ez a magyarázó változó valószínűleg a bizalomra vonatkozó adatok aggregáltsága miatt nem vezetett eredményre, csupán véletlennek köszönhető, ha a pártosodás mértéke és a pártokba mint intézményekbe vetett bizalom egybeesik, azonos irányba mozdul el. Az ingadozást nagyobb mértékben magyarázhatják az országos események, az országos politikai viszonyok. Már a jelöltállítást tekintve is megmutatkoztak a különbségek az egyes években. Ebből a szempontból csak a 10 000 fő alatti településeket vizsgáltam, mivel ez a szegmens tekinthető a pártok számára

kihívásnak, még a választási rendszer szempontjából is. A pártok által állított jelöltek száma visszatükrözi azt az ingadozást, ami a pártosodás kapcsán is megmutatkozik. 2006-ban, mikor a pártok újra megjelentek a 3000 és 5000 fős települési önkormányzatok többségében, közel 40 százalékkal több pártszínekben induló jelölt volt, mint 2002-ben, illetve az ellenzéki pártok által jelöltek száma nőtt a legnagyobb mértékben. Ez alapján az ellenzéki pártok komoly esélyt láttak az önkormányzati választási sikerre, mely összefügg az őszi beszéd kiszivárgásával. A pártosodás mértékének 2010-es további növekedése szintén összefügg az országos közhangulattal. A félévvel korábban kétharmadot szerző kormánypártok ennek köszönhetően tovább tudták bővíteni hatalmukat helyi szinten is. A jelöltállítást tekintve, bár a megszerezhető mandátumok száma csökkent, a pártok csupán 5,79 százalékponttal állítottak kevesebb jelöltet, mint 2006-ban. A független jelöltek aránya viszont 20 százalékponttal csökkent a korábbi választáshoz képest. Mindezek alapján következtethetünk arra, hogy mikor valódi tétje van a helyi választásoknak, akkor nő az önkormányzatok pártosodása. A pártok érdeklődése az önkormányzatok iránt azokban az években nőtt, mikor a kormánypártok kétharmadot szereztek az országgyűlésben, vagy az inkumbens kormánypárt úgy kormányzott, hogy az a lakosság elégedetlenségével járt. A lakosságszám, illetve az előző ciklusban tapasztalt testületi pártosság minden választási évben hatással volt arra, hogy a pártok hogyan szerepelnek az adott évben.

Külön vizsgáltam azokat az önkormányzatokat, ahol a pártok megszerezték a mandátumok közel felét. Ezen önkormányzatok között vegyesen található kislistás, illetve vegyes választási rendszert alkalmazó település is, persze nagyobb arányban vannak a 10 000 fő feletti települések. Jellemzően a társadalmi-gazdasági szempontból nem elmaradott községekben és városokban találkozunk a pártok nagyobb testületi jelenlétével és csak ritka, hogy egy hátrányos településen is nagyobb számban képviseltetik magukat az országos jelentőségű pártok. Esetükben megnéztem, hogy az egyes években „hogyan” jutottak mandátumhoz, tehát jellemzően önállóan vagy helyi szervezetekkel kötött koalíciókkal jutottak be az önkormányzatokba. Az összes képviselőt tekintve továbbra is döntő többségben az önálló vagy az országos politikában is „társak” alkotta pártkoalíciók találhatók meg, azonban különbség van tekintetben, hogy az inkumbens vagy az előző kormánypártot képviselő jelöltek szövetkeznek-e elsősorban helyiekkel. A vizsgált öt választásból három esetben az előző ciklus volt kormánypártjai kötöttek nagyobb arányban koalíciót helyi szervezetekkel, illetve a 2006-os választás alkalmával sem az MSZP-SZDSZ koalíció részesítette előnyben a helyi szervezeteket, hanem az ellenzéki pártok. Ez utalhat arra is, hogy egy, a jobboldali pártokra jellemző sajátosságról van szó, aminek csak a 2010-es választások

mondanak ellent, ami talán figyelmen kívül hagyható a választás „különlegessége” miatt. Ez a felvetés mindenképpen igazolásra vár még.

A kvalitatív kutatás során céлом volt, hogy a számok mögé láthassak, és megtudjam miért jelennek meg a pártok az önkormányzatokban és az mennyire jó, mennyiben segíti a települést, ha a képviselő-testületekben pártok képviselői is ülnek. A megvizsgált településeken készített interjúk alapján úgy vélem továbbra sem tudok arra a kérdésre választ adni, hogy „Kellenek-e pártok az önkormányzatokba?”. Ezeknek a szereplőknek megvan a maguk előnye és hátránya, és ha betartják a „település játékszabályait”, tehát az adott közösség fejlődését tartják elsősorban szem előtt és nem a párt akaratát, akkor pozitív szereplőként tűnhetnek fel. Természetesen a függetlenek és a „pártképviselek” között eltérés van abban, miként ítélik meg a jelenlétüket, bár mindkét fél úgy véli, hogy a pártok nem szerves részei az önkormányzatoknak, a helyi politikának inkább a helyi ügyekről kell szólnia és kevésbé a pártpolitikáról. A vizsgált településeken tapasztaltak alapján az a feltételezésem, miszerint ha a pártok kisebbségben vannak a testületben, akkor a pártpolitika megjelenése akadályokba ütközik, ezért nem kerül felszínre, megdőlt. [H5] Vannak ugyanis olyan testületek, ahol nem a pártok dominálnak, elvétve található csak egy-két pártképviselek, mégis a testületi ülések alkalmával megjelenítik az adott párt politikáját, elképzelését. Az, hogy ez a későbbiekben mennyire juthat érvényre, a végső döntésben ez mekkora szerepet játszik, már a testület többi tagján múlik. Az önkormányzati munka valóban konfliktusosabbá válik abban az esetben, ha már ellentétes ideológiát valló, különböző értékrendű pártokat képviselők is helyet foglalnak a testületben, de ehhez szintén nincs szükség arra, hogy a pártok kerüljenek többségbe a testületben. [H6] Elég, ha akkora létszámban vannak jelen, hogy ellenszavazásukkal vagy tartózkodásukkal blokkolni tudják az önkormányzati döntéshozatalt.

Összefoglalóan elmondható, hogy bár az önkormányzati testületek csekély hányadában vannak jelen a pártok, és még kisebb azon képviselő-testületek aránya, melyek közel felében pártokat (is) képviselők ülnek, településfüggő, hogy az mennyire tekinthető áldásnak vagy átoknak a település számára. Amennyiben ezen szereplők képviselői felfogása továbbra is a lakosságtól eredezteteti mandátumát és nem a párttól, valamint a település érdekében lép fel és nem a párt akaratát akarja mindenáron véghezvinni úgy a pártok átlagos szereplői lehetnek a testületeknek. Ebben az esetben azonban már függetlenekként is elindulhatnak. Helyi szinten a párt azt a plusz hozzáadott értéket jelenthetné, hogy a függetlenekhez és az egyéb helyi szerveződésekhez képest eredményesebben tud lobbizni, jobban érvényesíthetné a település érdekeit és megteremthetné a visszacsatolás lehetőségét, amennyiben az országos utasítások helyi szintű megvalósulásának eredményeit továbbítaná.

A vizsgált települések többségében nem úgy tűnik, hogy minden esetben ezt a pozitívumot jelentenék az önkormányzatokban megjelenő pártok. A pártpolitika, mely sok esetben valóban a pártok saját politikájának helyi szintű megjelenítését szolgálja, háttérbe szorítja a helyi ügyek hatékony megoldását.

5. Felhasznált irodalom

- Bíró, Endre (2002): *Nonprofit Szektor Analízis. Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. Budapest, EMLA Egyesület.
- Bíró Nagy, András - Dúró, József - Hajdú, András - Róna, Dániel (2011): *Nemzet és Radikalizmus*. In Lánczi, András (szerk.), *Nemzet és Radikalizmus*, Budapest, Századvég Kiadó. pp. 2-30
- Bódi, Ferenc (2001): *A települési önkormányzatok érdekérvényesítése a településpolitikában*. Ph.D értekezés.
- Bódi, Ferenc (2009): *48301 OTKA beszámoló*.
- Borboly, István - Csité, András (1999): *A polgármester, a falu meg a közösség. Hozzászólás a független polgármester vitához*. In *Tér és társadalom* XIII. évfolyam 1999/1-2 pp. 109-128
- Böhm, Antal (1997a): *A helyi politika és a pártpolitikák. Se vele, se nélküle*. In *Ön-Kor-Kép* VII. évfolyam 4-5. szám, 1997. április-május
- Böhm, Antal (1997b): *A települések politikai intézményei. Pártháttér*. In *Ön-Kor-Kép* VII. évfolyam 8. szám, 1997. augusztus
- Böhm, Antal (2006): *Az önkormányzati választások a parlamenti választások tükrében*. In Böhm Antal (szerk.), *A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon. 1990-2002*. Budapest, MTA PTI.
- Dobos, Gábor (2011): *Elmozdulás középszinten: a 2010-es önkormányzati választási reform hatásai a megyei önkormányzatokra*. In *Politikatudományi Szemle* XX. évfolyam 4. szám, pp 61-83
- Dobos, Gábor (2013): *Szakmai beszámoló a TÁMOP-4.2.2/B-10/1/2010-0023 pályázat keretében a BCE Politikatudományi Doktori Iskola által támogatott tevékenységről*.
- Dukay-Szabó, Szilvia (2009): *A politikai intézmények támogatottsága 1988/90-2008*. In Sándor, Péter - Stumpf, Anna - Vass, László (szerk.) *Magyarország politikai évtuszdakönyve. Kormányzati rendszer a parlamenti demokráciában*. Demokrácia Kutatások Magyar KözpontjaKözhasznú Alapítvány (DKMKA).
- Enyedi, Zsolt - Körösenyi, András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Fricz, Tamás (1996): *A magyarországi pártrendszer 1987-1995*. Cserépfalvi Könyvkiadó.
- Gunther, Richard - Diamond, Larry (2003): *Species of Political Parties. A New Typology*. In *Party Politics* 2003/2, 167-199.
- Harsányi, Imre (szerk.) (2003): *MIT ÉRDEMES TUDNI a kormányzati szakembereknek a nonprofit kutatásról*. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Hornung, Ferenc - Szabó, Ferenc (2007): *Önkormányzatok és politika*. In *Korunk* 2007. június
- Horváth M., Tamás (1996): *Pártok a helyi önkormányzatokban. A települések politikai intézményei*. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet.
- Kákai, László (2004): *Önkormányzunk értetek, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Kákai, László (2005a): *Önkormányzatok, pártok és civilek*. In *Civil Fórum*, VI. évfolyam 1. szám, 2005. január-március, pp 16-17.
- Kákai, László (2005b): *Pártok és civil szervezetek: közös gyökerek eltérő fejlődési pályák*. In Szabó, S. (szerk.): *Pécsi Politikai Tanulmányok II*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. pp 8-25

Kákai, László (2012): *Önkormányzati választások 1990-2010 – Mondd, te kit választanál.* (konferencia előadás) Magyar Politikatudományi Társaság XVIII. Vándorgyűlése, 2012. június 22-23., Veszprém

Katz, Richard S. (2011): *Political parties.* In Caramani, Caramani (szerk.) *Comparative Politics*, Oxford, Oxford University Press. pp 219-236

Kolejanisz, Márk - Móra, Veronika (2012): *Útmutató az új civil törvényhez és a jogszabályok közötti gyakorlati eligazodáshoz.* Budapest, Ökotárs Alapítvány.

Körösényi, András - Tóth, Csaba - Török, Gábor (2007): *A magyar politikai rendszer.* Budapest, Osiris Kiadó.

Kurian, George Thomas (2011): *The Encyclopedia of Political Science.* Washington DC, CQ Press.

Kuti, Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.

Pálné, Kovács Ilona (2008): *Helyi kormányzás Magyarországon.* Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Sándor, Péter – Vass, László (szerk.) (2010): *Magyarország politikai évkönyve 2009-ről. Kormányzat, közpolitika, közélet.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány

Sándor, Péter – Vass, László (szerk.) (2011): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről. Kormányzat, közpolitika, közélet.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány

Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems.* Cambridge, Cambridge University Press.

Soós, Gábor (évszám nélkül): *Mitől függ a helyi politikai szervezetek választási jelentősége?* Letöltés dátuma: 2007. április 28, forrás: helyidemokracia.hu: <http://www.helyidemokracia.hu/papers/SoosHelyiSzerv1.pdf>

Szegvári, P. (2006). *Helyi érdekek és helyi képviselet (Szabad-e a helyi önkormányzatokat önálló hatalmi ágnak minősíteni?)* Ünnepi kötet Schmidt Péter egyetemi tanár 80. születésnapja tiszteletére. Budapest, Rejtjel Kiadó.

Tamás, Veronika (2006): *Az önkormányzati politika új szereplői: "politikai" civil szervezetek vagy "civil" politikai szervezetek.* (konferencia előadás) Magyar Politikatudományi Társaság XII. Vándorgyűlés.

Török, Gábor - Gallai, Sándor (2005): *Választási rendszerek.* In Gallai, Sándor - Török, Gábor (szerk.) *Politika és politikatudomány.* Budapest, Aula Kiadó. pp 453-456

Várnagy, Réka (2008): *Az országgyűlési képviselők helyi beágyazottsága.* In Ilonszki Gabriella (szerk.), *Amatőr és hivatásos politikusok. Képviselők Magyarországon II.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. pp 43-66

Várnagy, Réka (2012): *Polgármesterek a magyar Országgyűlésben.* Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem

Zongor, Gábor (2011): *A települési önkormányzatok mikrotérségi együttműködése.* In *Új Magyar Közigazgatás* 2011/10

Zsebéné Dobó, Marianna (2012): *Döntéshozatali folyamatok és dimenziók a települési önkormányzatoknál. PhD értekezés tézisei.* Letöltés dátuma: 2013. január 21, forrás: <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/zsebenedobomariannatezis.pdf>

INTERNETES FORRÁSOK

Országos Választási Iroda: <http://www.valasztas.hu/>

Kormányprogram (2006): *Új Magyarország. Szabadság és szolidaritás.* A Magyar Köztársaság Kormányának Programja 2006-2010. Letöltés dátuma: 2013. március 5, forrás: <http://www.parlament.hu/irom38/00064/00064.pdf>

TérPort. (dátum nélkül). *A települések osztályozási szempontjai.* Letöltés dátuma: 2013. február 21, forrás: TérPort: <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>

Vona, Gábor (2010. október 22). *Jobbik Magyarországért Mozgalom. Kiskörei Alapszervezet*. Letöltés dátuma: 2013. március 5, forrás: <http://kiskore.jobbik.hu/content/vona-g%C3%A1bor-fegyelem-hat%C3%A9konys%C3%A1g-rem%C3%A9ny>

EGYÉB FORRÁSOK

1989. évi II. törvény

1990. évi LXIV. törvény

1994. évi LXII. törvény

1996. évi XXI. törvény

1997. évi CXXXI. törvény

2004. évi CVII. törvény

2010. évi L. törvény

2011. évi CLXX. törvény

Magyarország Alaptörvénye

Medián 2004-es és 2009-es felmérései az egyes intézmények támogatottságáról

6. Melléklet

6.1 Táblázatok

4. táblázat: Önkormányzatok száma és aránya, melyekben legalább egy pártképviselő van, valamint az önkormányzati képviselő-testületek átlagos pártaránya
(Szerző által készített táblázat)

Év	Összes önkormányzat (db)	Önkormányzatok száma, melyekben legalább egy pártképviselő van (db)	Önkormányzatok aránya (%)	Átlagos pártarány (%)
1994	3121	1108	35,5	13,70
1998	3118	880	28,22	9,28
2002	3140	734	23,38	8,12
2006	3138	883	28,14	10,45
2010	3151	1054	33,45	13,88

5. táblázat: Az önkormányzatok hány százalékában vannak jelen a pártok? - Lakosságcategóriák szerinti vizsgálat (Szerző által készített táblázat)

Év	Lakosságcategória (fő)	Az önkormányzatok hány százalékában vannak jelen az országos pártok (%)	Az önkormányzatok hány százalékában szerezték meg a pártok a mandátumok közel felét? (%)	Az önkormányzatok hány százalékában alkotják pártok a testületi többséget? (%)
1994	1 – 100	2,8	2,1	1,4
	101 – 600	14	6,4	2,2
	601 – 1300	28,5	9,2	5,4
	1301 – 3000	54,2	16,8	9,5
	3001 – 5000	71,8	24,2	16
	5001 – 10 000	89,9	43,4	35,6
	10 001 – 25 000	100	88,6	83,4
1998	1 – 100	2,8	2,1	2,1
	101 – 600	9,5	2,9	1,1
	601 – 1300	22,5	3,8	2,9
	1301 – 3000	39,1	33,2	12,3
	3001 – 5000	54,1	9,7	6,6
	5001 – 10 000	77,7	26	19,8
	10 001 – 25 000	96,9	82,4	78,2
2002	1 – 100	1,4	1,4	1,4
	101 – 600	5,4	1	0,1
	601 – 1300	15,3	2,5	1,3
	1301 – 3000	33,1	3,7	2
	3001 – 5000	46,9	9,1	7,1
	5001 – 10 000	80,8	29,3	22,4
	10 001 – 25 000	99	87,5	79,2
2006	1 – 100	0,7	0,7	0
	101 – 600	6,9	1,6	0,5

	601 – 1300	20,2	3,9	1,4
	1301 – 3000	40,1	7,3	4,3
	3001 – 5000	64	12,2	8,1
	5001- 10 000	91,5	44,6	40
	10 001 – 25 000	100	94,8	92,7
2010	1 – 100	1,4	0,7	0,7
	101 – 600	11	2,8	0,9
	601 – 1300	28,7	11	0,9
	1301 – 3000	49	12,8	2,4
	3001 – 5000	64,5	20,8	11,2
	5001 – 10 000	90,8	43,8	31,5
	10 001 – 25 000	100	90,6	87,5

6. táblázat: Bizalmi indexek és átlagos pártarány³² (Szerző által készített táblázat)

Correlations				
		partbiz	bizonkorm	atlagpartarany
partbiz	Pearson Correlation	1	,206	-,136
	Sig. (2-tailed)		,427	,617
	N	17	17	16
bizonkorm	Pearson Correlation	,206	1	-,123
	Sig. (2-tailed)	,427		,649
	N	17	17	16
atlagpartarany	Pearson Correlation	-,136	-,123	1
	Sig. (2-tailed)	,617	,649	
	N	16	16	17

Év	Politikai pártokba vetett bizalom (%)	Kormánypártokba vetett bizalom (%)	Ellenzéki pártokba vetett bizalom (%)	Önkormányzatokba vetett bizalom (%)	Átlagos pártarány (%)
1993	46	43	49	57	n. a.
1994	43	38	48	53	13,69
1995	36	35	37	50	
1996	43	41	45	50	
1997	39	36	41	48	
1998	40	41	39	51	9,28
1999	43	42	43	53	
2000	40	37	42	50	
2001	42	40	43	51	
2002	44	49	39	61	8,13
2003	41	42	40	51	

³² Az adatok forrásai: Magyarország politikai évhuszadkönyve (2009); Magyarország politikai évkönyve 2010-ről (2011), Medián 2004-es és 2009-es felmérése

2004	36	42	30	57	
2005	36	37	35	47	
2006	37	35	38	54	10,45
2007	38	34	41	55	
2008	37	33	40	54	
2009	28	26	30	54	
2010	34	40	28	56	13,88

7. táblázat: A 10 000 főnél kisebb településeken induló függetlenek és a pártok jelöltjeinek száma az egyes választási években, 1998-2010 (Szerző által készített táblázat)³³

Év	1998	2002	2006	2010
Függetlenek száma (fő)	39 624	46 637	44 350	34 906
Változás* (százalékpont)	n. a.	+ 17,7	- 4,9	- 21, 29
Pártok jelöltjeinek száma (fő)	7228	4591	6337	5970
Változás* (százalékpont)	n. a.	- 36,48	+ 38,03	- 5,79

A változás minden esetben a megelőző választáshoz képest értendő.

8. táblázat: Függetlenek aránya a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken - lakosságkategóriák szerinti bontás (1994-2010) (Szerző által készített táblázat)

Statistics							
elmaradott Lakosság			Függetlenek aránya (1994)	Függetlenek aránya (1998)	Függetlenek aránya (2002)	Függetlenek aránya (2006)	Függetlenek aránya (2010)
nem	1 - 100 fő	Mean	,9826	,9912	1,0000	1,0000	,9928
	101—600 fő	Mean	,9398	,9740	,9848	,9855	,9684
	601 - 1300 fő	Mean	,9001	,9387	,9621	,9486	,9208
	1300 - 3000 fő	Mean	,8110	,9018	,9176	,8980	,8543
	3001 - 5000 fő	Mean	,7191	,8283	,8366	,7833	,7074
	5001 - 10 000 fő	Mean	,5269	,6816	,6265	,5264	,5027
	10 000 fő felett	Mean	,1037	,1326	,0737	,0388	,0408
igen	1 - 100 fő	Mean	,9840	,9847	,9947	,9901	,9867
	101 - 600 fő	Mean	,9437	,9639	,9790	,9709	,9490
	601 - 1300 fő	Mean	,8850	,9313	,9457	,9287	,8659
	1300 - 3000 fő	Mean	,7658	,8552	,8792	,8319	,7740
	3001 - 5000 fő	Mean	,6666	,8476	,8855	,8380	,8021
	5001 - 10 000 fő	Mean	,6615	,7769	,7923	,6538	,6625

³³ Az adatok forrása: <http://valasztas.hu> (Letöltés ideje: 2013. 03. 09)

9. táblázat: Átlagos pártarány a 40 százalék feletti testületi pártaránnal rendelkező önkormányzatokban - választási rendszer és fejlettség szerinti bontás (Szerző által készített táblázat)

Év	Választási rendszer típusa	Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott-e (db)	Testületen belüli pártarány (%)
1994	kislista	nem: 243	59,61
		igen: 88	56,45
	vegyes	nem: 133	78,39
1998	kislista	nem: 102	59,01
		igen: 41	54,22
	vegyes	nem: 127	75,71
2002	kislista	nem: 85	62,4
		igen: 15	56,97
	vegyes	nem: 134	78,03
2006	kislista	nem: 137	62,36
		igen: 38	59,29
	vegyes	nem: 141	81,86
2010	egyéni lista	nem: 191	62,32
		igen: 90	59,31
	vegyes	nem: 133	85,35

10. táblázat: Az önkormányzatok aránya aszerint, hogy a testület kormánypárti vagy ellenzéki - választási rendszer szerinti bontás (Szerző által készített táblázat)

Év	Választási rendszer típusa	Önkormányzatok aránya, melyekben kormánypárti többség van (%)	Önkormányzatok aránya, melyekben ellenzéki többség van (%)
1994	kislista	40,5	52,9
	vegyes	67,7	22,6
1998	kislista	66,4	25
	vegyes	48,8	46,5
2002	kislista	45	46
	vegyes	65,7	31,3
2006	kislista	15,4	82,9
	vegyes	19,3	77,1
2010	egyéni lista	90	6
	vegyes	91	6

11. táblázat: Koalícióban bejutott képviselők aránya az egyes években (Szerző által készített táblázat)

Év	Volt kormánypártok összes jelöltje (fő)	Volt kormánypártok koalíciós jelöltjei* (fő)	Volt kormánypárt koalíciós jelöltjei/összes jelölt (%)	Inkumbens kormánypártok összes jelöltje (fő)	Inkumbens kormánypártok koalíciós jelöltjei* (fő)	Inkumbens kormánypártok koalíciós jelöltjei/összes jelölt (%)
1994	1704	285	16,73	1980	107	5,4
1998	1115	76	6,82	1498	343	22,9
2002	1200	626	52,17	1565	224	14,31
2006**	2295	590	25,71	1211	91	7,51
2010	311	40	12,86	1984	85	4,28

*Koalíciós jelöltek alatt azokat az önkormányzati képviselőket értem, akik valamely kormánypárttal/kormánypártokkal és egyéb szervezet támogatásával jutottak be.

**Volt kormánypártok alatt az ellenzéki pártokat értem, mivel 2006-ban nem történt kormányváltás.

12. táblázat: Koalíciós képviselők az egyes években - választási rendszer szerinti bontás
(Szerző által készített táblázat)

Év	Választási rendszer típusa	Volt kormánypártok koalíciós képviselői (fő)	Arányuk az összes koalíciós képviselő között* (%)	Inkumbens kormánypártok koalíciós jelöltjei (fő)	Arányuk az összes koalíciós képviselő között** (%)
1994	kislista	113	39,65	65	60,75
	vegyes	172	60,35	42	39,25
1998	kislista	23	30,26	108	31,49
	vegyes	53	69,74	235	68,51
2002	kislista	165	26,36	60	26,79
	vegyes	461	73,64	164	73,21
2006	kislista	239	40,51	23	25,27
	vegyes	351	59,49	68	74,73
2010	egyéni lista	1	2,5	47	55,29
	vegyes	39	97,5	38	44,71

*A volt kormánypártok 10 000 fő felett és alatt bejutott koalíciós képviselőinek egymáshoz viszonyított aránya.

**Az inkumbens kormánypártok 10 000 fő felett és alatt bejutott koalíciós képviselőinek egymáshoz viszonyított aránya.

13. táblázat: A megkérdezettek véleménye arról, hogy az önkormányzati munka során számít-e, hogy az adott képviselő egy országos párt tagja? – függetlenek és párt jelöltek szerinti bontás (Szerző által készített táblázat)

Ön szerint az önkormányzati munka során számít, hogy az adott képviselő egy országos jelentőségű párt tagja?

Független vagy párt jelölte?	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
független Valid nem	5	38,5	38,5	38,5
igen	5	38,5	38,5	76,9
néha	2	15,4	15,4	92,3
nem tudja	1	7,7	7,7	100,0
Total	13	100,0	100,0	
párt jelölte Valid nem	4	23,5	23,5	23,5
igen	10	58,8	58,8	82,4
néha	3	17,6	17,6	100,0
Total	17	100,0	100,0	

14. táblázat: A pártok inkább akadályozzák vagy segítik az önkormányzatok működését? (Szerző által készített táblázat)

A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését? * A pártok segítik az önkormányzatok működését? Crosstabulation

			A pártok segítik az önkormányzatok működését?			Total
			nem	igen	segítheti	
A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését?	nem	Count	1	5	5	11
		% within A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését?	9,1%	45,5%	45,5%	100,0%
		% within A pártok segítik az önkormányzatok működését?	9,1%	83,3%	45,5%	39,3%
		% of Total	3,6%	17,9%	17,9%	39,3%
	igen	Count	8	0	1	9
		% within A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését?	88,9%	,0%	11,1%	100,0%
		% within A pártok segítik az önkormányzatok működését?	72,7%	,0%	9,1%	32,1%
		% of Total	28,6%	,0%	3,6%	32,1%
	néha	Count	2	1	5	8
		% within A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését?	25,0%	12,5%	62,5%	100,0%
		% within A pártok segítik az önkormányzatok működését?	18,2%	16,7%	45,5%	28,6%
		% of Total	7,1%	3,6%	17,9%	28,6%
Total		Count	11	6	11	28
		% within A pártok akadályozzák az önkormányzatok működését?	39,3%	21,4%	39,3%	100,0%
		% within A pártok segítik az önkormányzatok működését?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	39,3%	21,4%	39,3%	100,0%

15. táblázat: A megkérdezettek véleménye arról, hogy a pártok képviselői önkormányzati tevékenységük során mit tartanak leginkább szem előtt (Szerző által készített táblázat)

Ön szerint a pártok képviselői a helyi önkormányzati tevékenységük során mit tartanak leginkább szem előtt?

Független vagy párt jelölte?			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
független	Valid	pártjuk helyi szintű képviseletét	5	38,5	38,5	38,5
		a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését	1	7,7	7,7	46,2
		a helyi problémák megoldását	5	38,5	38,5	84,6
		pártjuk helyi szintű képviseletét + a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését	1	7,7	7,7	92,3
		helyi problémák megoldását + pártjuk helyi szintű képviseletét	1	7,7	7,7	100,0
		Total	13	100,0	100,0	
párt jelölte	Valid	pártjuk helyi szintű képviseletét	1	5,9	5,9	5,9
		a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését	2	11,8	11,8	17,6
		a helyi problémák megoldását	12	70,6	70,6	88,2
		a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését + a helyi problémák megoldását	1	5,9	5,9	94,1
		helyi problémák megoldását + a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését	1	5,9	5,9	100,0
		Total	17	100,0	100,0	

6.2 Kérdőív

Helyi és országos politika

15. Egyesek úgy gondolják, hogy a helyi politikának helyi ügyekről kell szólnia, míg mások szerint az országos jelentőségű pártok kiemelten fontos szereplői a helyi szintnek. Ön szerint:

A pártoknak nincs
helye az
önkormányzatokban,
mert a helyi ügyekre
kifejezetten zavaró

A pártpolitika szerves része a
helyi önkormányzatoknak,
így biztosítható, hogy ne
váljon el egymástól az
országos és helyi szint.

1

2

3

4

5

6

7

16. Ön szerint jó, ha az önkormányzatokban megjelennek az országos pártok képviselői is?
Miért?

17. Mennyire akadályozza vagy segíti elő az önkormányzatok működését, ha az önkormányzatokba az országos jelentőségű pártok képviselői is bekerülnek?

18. Ön szerint az önkormányzati munka során számít, hogy az adott képviselő egy országos jelentőségű párt tagja?

19. Ön szerint a pártok képviselői a helyi önkormányzati tevékenységük során mit tartanak leginkább szem előtt?

- a. a pártjuk helyi szintű képviseletét
- b. a társadalom és a párt kapcsolatának erősítését
- c. a helyi problémák megoldását

20. Ön szerint egy önkormányzati választás alkalmával mi számít leginkább egy adott jelölt megválasztásában? *(sorrend)*

- a. helyi lakos
- b. személyes adottságok
- c. a helyi közösségben betöltött pozíció
- d. korábbi önkormányzati pozíció
- e. helyi civil szervezet támogatása
- f. párt támogatása

21. HA PÁRTSZANEKBEN LETT KÉPVISELŐ

Ön miért indult pártszínekben a legutóbbi önkormányzati választáson? (Hogyan befolyásolta az esélyeit?)